

Şecere-yi Turfan Wang: Bilinmeyen Bir Berlin Elyazması

An Unknown Berlin Manuscript: Şecere-yi Turfan Wang

Zühal Ölmez¹ , Aysima Mirsultan²

ÖZET

19. yüzyılın ikinci yarısında birçok din ve kültürün bir arada bulunduğu Doğu Türkistan (Sincan Uyghur Özerk Bölgesi), dünyanın dört bir yanından gelen gezginlerin ilgisini çekmiştir. Bu gezginler İpek Yolu'nun keşfedilmemiş dilini ve kültürünü keşfetmek amacını güdüyorlardı. Doğu Bilimcilerin çabalarının klasik bir örneği, 1902 ile 1914 yılları arasında Doğu Türkistan'a gönderilen dört Alman, Prusya "Turfan Seferi"dir. Bu girişimler, öncelikle, İslam öncesi Orta Asya'dan Budist ve diğer kültürel anıtları ve yazılı belgeleri elde etmeyi amaçlıyordu. İkinci ve dördüncü seferlere önderlik eden Albert von Le Coq (1860-1930), bölgeden birçok arkadaşı edindi. Bölgedeki aristokratlar arasında olan Lükchün'deki Wang Emin Hoca (1885-1933) sayılabilir. Bu yazıda değerlendirilen el yazması, başta Feridun Wang'dan Emin Wang'a kadar olmak üzere Turfan'daki Wang ailesinin soyağacı hakkındadır. Berlin Staatsbibliothek zu Berlin'in Şarkiyat Departmanı'nın "Turfan Odası"ndaki El Yazması Ms. Arab 4, büyük ihtimalle Alman Turfan seferleri sırasında Berlin'e getirilmişti. Çalışmamız, Turfan'daki Wang ailesine ilişkin diğer kaynakların sunulduğu, eserin nüshası ve dil özellikleri hakkında bilgilerin verildiği giriş, metnin yazı çevrimi ile Türkiye Türkçesine çevirisi ve seçilmiş kelimelerin sözlük/diziniyi içermektedir. Ayrıca metnin yazı çevrimi ile Türkiye Türkçesine çevirisi ve seçilmiş kelimelerin sözlük/diziniyi içermektedir. Söz konusu döneme ait birinci elden kaynaklardan olan bu belgeden Wang'ın Turfan'daki imparatorluğu hakkında bilgi edinebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Turfan, Turfan Hanlığı, Emin Han, Alman Turfan Seferi

ABSTRACT

In the second half of the 19th century, East Turkistan (Xinjiang Uyghur Autonomous Region) was a place where many religions and cultures coexisted and attracted the interest of travelers from all around the world. These travelers were motivated by the desire to delve into the unexplored language and culture of the Silk Road. One classic example of the efforts of Eastern scholars involved the four German (Prussian) Turfan expeditions known from 1902-1914. The primary goal of these expeditions was to obtain Buddhist artifacts as well as other cultural relics and written records from pre-Islamic Central Asia. Albert von Le Coq (1860-1930) led the second and fourth expeditions and acquired many friends in the region. Among the notable figures in the local aristocracy was Emin Khwāja Wang (1885-1933) from Lukchun, Turfan. The manuscript this article evaluates delves into the genealogy of the Wang family in Turfan, spanning from Feridun Wang to Emin Wang. This manuscript, referred to as Manuscript Arab 4, is currently housed in the Turfan Room of the Oriental Department at the Berlin State Library (Staatsbibliothek zu Berlin). It had likely been brought to Berlin during the German Turfan expeditions. This study provides an introduction to

¹Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Dr. Staatsbibliothek zu Berlin, Berlin, Almanya

ORCID: Z.Ö. 0000-0002-5881-503X;
A.M. 0000-0003-3276-7778

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zühal Ölmez,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: zuolmez@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.02.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested: 08.05.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 29.05.2023

Kabul/Accepted: 14.06.2023

Atf/Citation: Ölmez, Z., Mirsultan, A. (2023).

Şecere-yi Turfan Wang: bilinmeyen bir Berlin elyazması. *TUDED*, 63(1), 171–217.

<https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1248024>

the Wang family in Turfan and presents additional sources related to their history, a copy of the manuscript, and insights into its linguistic characteristics. It also includes a transcription of the text into Turkish and an index/glossary of select words. This primary source document from the period allows valuable information to be gained about Wang's empire in Turfan.

Keywords: East Turkistan, Turfan, Turfan Kingdom, Emin Wang, German Turfan expeditions

EXTENDED ABSTRACT

East Turkestan (Xinjiang Uyghur Autonomous Region) is a region in the middle of the Silk Road housing a variety of ethnic groups with rich cultural and religious traditions. As a result, many religions and cultures intermingled and left their traces there. Since the mid-19th century, East Turkestan has attracted the attention of Orientalists who traveled there to delve into the unexplored language and culture of this section of the Silk Road.

The German (at the time, Prussian) "Turfan Expeditions, which were sent to East Turkestan four times between 1902-1914, were a primary attempt to acquire Buddhist and other cultural monuments and written documents from pre-Islamic Central Asia. The first and second expeditions took place mainly in , located south of the Tian Shan Mountains in eastern East Turkistan as an important intersection of the Silk Road and a major gateway to the West. It had also remained the center of a productive oasis and important commercial hub for a long time.

Despite all the difficulties, the German participants in these expeditions achieved great success and were able to provide Berlin museums with exceptional finds from excavation sites along the ancient Silk Road. Valuable materials, in particular numerous written documents in various languages and different scripts, were secured for study. However, one should not overlook that these expeditions could not have been done without the participation of local people, the Uyghurs.

One of the manuscripts we would like to introduce here is a short genealogy of the Lukchun Wangs (kings) that was brought to Berlin during the second and fourth German Turfan Expeditions to East Turkestan and is now preserved in the Oriental Department of the Berlin State Library. European libraries and archives contain many manuscripts travelers had brought to Europe during such expeditions that have yet to be properly researched.

The manuscript registered as Ms. Arab 4 and preserved in the Oriental Department of the Berlin State Library precisely shows evidence for the reigns of the Turfan Wangs, from Feridun Wang to the last Turfan Wang, Emin Wang. The manuscript clearly describes how these rulers ruled and which events took place during their reigns, as well as how they died. Additionally, the end of the manuscript states that Emin Wang had successfully managed this region for four years and was wished a long life.

Many pages from Ms. Arab 4 were written in black ink on a total of 20 sheets of European watercolor paper, measuring 19.5x13.6 cm. This manuscript consists of three different texts. The first is the one this study presents. The second is titled *Muqbil Rüşen-dil*, and the third

is titled *Gezel*. Nasta'liq was the calligraphy style used in this manuscript. However, the manuscript can be assumed to have been transcribed around 1904-1905. Based on the paper used, the manuscript can also be assumed to have been written in response to a request from Europeans, most likely Germans, and that the text had been written by Mullah Obulmehdi, Le Coq's Uyghur language teacher in Turfan Karahoja, because very few such scribes were found in Turfan at that time, and Obulmehdi had worked for them until the Germans returned.

This article presents not only the transcription of the genealogy but also provides a brief overview of the language features of the text based on the short biography of the family. In addition, the article provides a brief analysis of the Wang family in different parts of the text have been identified based on Uyghur and Chinese sources. Furthermore, the article provides evidence that the language used in the text is significantly distinct from the Turfan Wang family genealogy as recorded under EM13138 in the Ankara Ethnography Museum and originally introduced by Ahmet Temir in the *Ural-altaische Jahrbücher* (Ural-Altai yearbook) in 1961. Moreover, David Brophy republished this genealogy in Japan in 2016, and the publication represents an in-depth study of this manuscript.

The author of Ms. Arab 4 narrated the story of the Wang family in a literary manner, with the text presented in the form not of a direct narrative but of a typical historical text. The text belongs to the late Chagatai period when Chagatai transitioned to pre-modern Uyghur, so its language differs from the genealogy recorded under EM13138 and contains a significant number of Arabic and Persian elements. In addition, the text has many spelling errors and reflects some influences from Uyghur dialects. The research of such manuscripts is crucial not only for linguistics but also for historical source studies.

This study's research on these limited manuscripts marks an attempted to elucidate the information and linguistic characteristics pertaining to the Wang. However, in order to conduct more extensive and systematic analysis of the subject, additional information and time are required.

1. GİRİŞ

1.1. Turfan Wang Hanedanlığı: Feridun Wang Ailesinin Şeceresi (1815-1933)

Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi), İpek Yolu'nun ortasında yer alan, çok sayıda kültürel, dinî geleneğe ve etnik gruba sahip bir bölgedir. Bu nedenle bölgede birçok din ve kültür iz bırakmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Türkistan, oryantalistlerin ilgisini çekmiş ve İpek Yolu'nun bu bölümünün keşfedilmemiş dilini ve kültürünü araştırmak için oraya seyahat etmişlerdir¹.

1902-1914 yılları arasında Doğu Türkistan'a dört kere gönderilen Alman yani Prusya "Turfan Seferi", öncelikle İslam öncesi Orta Asya'dan Maniheist ve diğer kültürel anıtlar ile yazılı belgeleri elde etmeyi amaçlayan girişimlerdi. Birinci ve ikinci seferler ağırlıklı olarak Turfan'da gerçekleşti. Turfan, Doğu Türkistan'ın doğusundaki Tanrı Dağı'nın güneyindeki bir havza olmasıyla, eskiden İpek Yolu'nun önemli bir kavşağı ve batı bölgesine açılan önemli bir kapısıdır. Ayrıca uzun zamandan beri verimli bir vahanın ticaret merkezi olmuştur.

Alman araştırmacılar tüm zorluklara rağmen girişimleriyle büyük bir başarıya imza attılar ve böylece Berlin müzelerine eski İpek Yolu'nun üzerindeki kazı alanlarından olağanüstü buluntularla geri dönmeyi başardılar. Değerli materyaller, özellikle çeşitli dillerde ve farklı yazı sistemlerinde çok sayıda yazılı belge, üzerinde çalışmak amacıyla güvence altına alındı.

Bölgede yapılan bu çalışmaların Uygurların katılımı olmadan mümkün olmayacağı göz ardı edilmemelidir. İkinci ve dördüncü seferlerin lideri olan Albert von Le Coq (1860-1930) (Knüppel, van Tongerloo, 2014, s. 7-26), Türkçe bildiği için bölgedeki insanlarla nasıl iletişim kuracağını biliyordu böylece kısa sürede birçok insanla arkadaşlık kurmuştu. Bunların arasında Turfan'da en güçlü olan Wang, yani Lükçün'ün Wang'ı, Emin Hoca da vardı. Ayrıca kaynaklarda, Emin Hoca'nın yedinci atası olan Emin Wang Hoca'nın fiziki yapısı itibarıyla Büyük İskender'e benzetildiği için onunla akraba olduğu ileri sürülüyordu. Le Coq, Emin Hoca'nın ve yedinci atası Emin Wang Hoca'nın portresini şöyle anlatıyor:

"Bu han veya Lükçünlü Wang, Türk asıllı yakışıklı bir genç adamdır - Turfan krallığının kurucusu ve 1760 civarında Turfan'da hüküm süren Emin Hoca Han'ın yedinci göbekten torunudur. Müzede bu prensin İmparator Qian-Lung için bu zamanlarda yapılmış gerçek boyutlu bir portresi var. Burnunun uzun, dar ve düz; gözlerin mavi olması dikkat çekicidir. Yani Tohar ırkının özellikleri, ortadan kaybolmalarından 1000 yıl sonra bu adamda yaşıyordu! Daha önemlisi genç kral atasının adını taşıyordu." (Le Coq, 1974, s. 51).

Berlin Etnografya Müzesindeki bu portrenin sonradan kaybolmasına rağmen, Çin bilim adamı Wang Ding makalesinde, Qing hanedanlığı tarafından çizilen bu portrenin başka bir

1 Doğu Türkistan, doğu bilimcilerden önce gezginlerin de ilgisini çekmiş, bölgeye çeşitli amaçlarla seyahatler olmuştur ancak makalemizin konusu Turfan hanedanlığına ait bir Doğu Türkçesi el yazması metin hakkında bilgi vermek ve bu metni incelemek olduğu için bölgenin tarihsel hareketliliği üzerinde durulmamıştır.

nüshasının günümüzde müzeye dönüştürülmüş Lükçün ordu odalarının birinde bulunduğundan bahsediyor (Ding, 2020, s. 198-201).

B 3044²: Emin Wang'ın 1904-1905 yıllarında Almanlar tarafından Turfan Karahoja'da çekilen fotoğraflarından biri

Lükçün, o zaman Turfan'da yerel hanların ve yetkililerinin ikametgâhı olan bir yerdir. 1881'den 1900'e kadar, Emin Hoca'nın babası Mahmud Wang, Turfan'da han olarak görev yapmıştır (Huştar, 2003, s. 30-31). Ölümünden sonra, en büyük oğlu Emin Hoca (1888-1933), onun tahtına geçmiş ve Turfan'da 1900'den 1933'e kadar hüküm sürmüştür (Huştar, 2003, s. 31-35). İmparator Guangxu'nun (1901) 27. yılına ait Çin belgelerinde Emin Hoca ilk olarak Jünwang unvanıyla yer almıştır (Jin, 2012, s. 421).³ Emin Hoca, *Jasaq*⁴ *Jünwang*⁵ olarak da biliniyordu. Çin ve Uygur kaynaklarında onun hayatının son yıllarında esrar bağımlısı olduğu ve bu nedenle ülkeyi iyi yönetemediği belirtilmiş ve bu yüzden *Sarañ Wang* „deli Wang“ olarak da bilindiği yazılmıştır (Huştar, 2003, s. 14).

2 Berlin Etnografya Müzesi Turfan Arşivinden. Bize yayın haklarını veren müzenin küratörü Doktor Melanie Krebs'e teşekkür ederiz.

3 清代新疆档案选辑 17: 421.

4 *Jasaq* < mong. *jasay* „Yasak“. FSS 2783, 2.

5 *Jünwang* < chin. *jun wang* 郡王 “Han/Sultan”.

Haritaya bakıldığında, Turfan Wang hanlığının kuzeyde Dunhuang, güneyde Hoten ve batıda Tibet ile çevrili olarak Doğu Türkistan'da çok geniş bir alanı içerdiği görülmektedir.

Burada tanıtmak istediğimiz şu anda Berlin Devlet Kütüphanesi Şarkiyat bölümünde korunan yazma bu aile hakkında bilgi veren kısa bir şeceredir. Makalede sadece şecerenin yazı çevirimiyle tıpkı basımını beraber sunmakla kalmayıp ailenin bu kısa biyografisinden yola çıkarak metnin dil özellikleri hakkında da kısa bir bilgi verilecektir. Bunun dışında Turfan'daki bu büyük Wang ailesi hakkında kısa analiz yapıp Uygurca ve Çince kaynaklara dayanarak metnin farklı yerlerini göstereceğiz.

1.2. Yazma Hakkında

Makalede tanıtılacak yazma Feridun Wang'dan başlayıp Emin Wang'a kadar olan dönemi, yani Feridun Wang'dan Mahmut Wang'a kadar hâkim oldukları dönemde nasıl hüküm sürdüklerini, hangi olayların meydana geldiğini ve nasıl öldüklerini açık ve net bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca, metnin sonunda Emin Wang'ın dört yıl boyunca burayı başarıyla yönettiği ve ona uzun ömür dilendiği belirtilmektedir.

Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Bölümünün "Turfan Raum" yani Turfan Odasında muhafaza edilen Ms. Arab 4 numaralı el yazması Alman Turfan seferlerinde Almanya'ya getirilmiş olmalıdır. Ancak eseri kimin ne zaman getirdiği belli değildir. Konuya ilgisine istinaden Le Coq'un getirdiği tahmin edilebilir. Ayrıca Le Coq'un Emin Hoca ile iyi anlaşığı (Mirsultan, 2022, s. 347-360) ve Emin Wang'ın bir çok el yazmasını ona verdiği bilinmektedir.

Ms. Arab 4 numaralı yazmanın birçok sayfası Avrupa suluboya kâğıdına istinsah edilmiş; 19,5x13,6 cm ebadında, toplam 20 varaktan ibarettir ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu el yazması üç farklı metinden oluşmaktadır. Birinci metin makalede sunduğumuz metindir (1-7 varak), ikinci metin *Muqbil Rüşen-dil'* (8-17 varak), üçüncü metin ise *Gezele*⁸ (18-20 varak)'dır. Nestalik hat ile yazılan birinci metnin her sayfasında 12-13 satır vardır. Diğer metinler de Nestalik hat ile yazılmıştır. Ancak söz konusu metnin ne zaman, nerede ve kim tarafından istinsah edildiğinden bahsedilmemektedir. Lakin ilk metnin son satırından yani „... *yurtnuş emn u âmân bolışğa sa'y u güşiş kılıp 'adl u 'adâlet birlen tutup turğalı tört yıl bolupdur,*”⁹ cümlesinden hareketle eserin 1904-1905 yılları civarında istinsah edildiğini ileri sürmek mümkündür. Kullanılan kâğıttan, el yazmasının Avrupalılar, büyük ihtimalle de Almanlar tarafından gelen istek üzerine yazıldığını tahmin edebiliriz. Metnin Turfan Karahoja'da Le Coq'un Uygurca öğretmeni *Molla Obulmehd* (Schluessel, 2022, s. 131-133) tarafından yazıldığını da tahmin etmek mümkündür, çünkü o zamanlar Turfan'da böyle hatipler yok denecek kadar azdı ve Mehdi, Almanlar dönene kadar hep onlar için çalışmıştı. Le Coq ona kâğıt vererek birçok Uygur atasözleri ve türkülerinin kayda geçmesini sağlamıştı. Le Coq'un Almanya'da yayımlanan bazı makaleleri ve kitapları o dönemde Mehdi'nin yardımıyla oluşturulmuştu. Dolayısıyla bu el yazması da bu şekilde ortaya çıkmış olabilir.

7 Bu metnin sonu eksiktir.

8 Bunlar başka bir makalede tanıtılacaktır.

9 7v-10,12 satır.

Metin ayrıca diğer kaynaklardan farklı bilgileri de içermektedir. Örneğin,

(7r 6-10): *Andın këyin Efrîdûn Wang Begimke hândın yarlık çıkıp bu Turfânda on yıl Yarkendde on ekki [yıl] Wanglık tahtıda oturğandın këyin ‘âlem tefrika bolup on tört yıl bu şehrlər pādışâhsız kalıp andın këyin hândın çerik çıkıp ...*

Bu cümlede Efridun Wang'ın Turfan'da 10 yıl, Yarkend'de 12 yıl saltanat sürdürdüğü ve ölümünden sonra bu şehirlerin 14 yıl hükümdarsız kaldığı anlatılmaktadır. Uygurca kaynaklar, Efridun Wang'ın 1827'den 1873'e kadar 46 yıl hüküm sürdüğünü (Huştar, 2003, 23); Çin kaynakları ise 1827'den 1864'e kadar hüküm sürdüğünü, 1864'te Yarkend'den Kuça'ya getirildiğini ve 1872'de Yakub Beg tarafından katledildiğini belirtiyor (Su ve Huang, 2001, s. 282-284). Yani Uygur ve Çin kaynaklarına göre Efridun Wang'ın Turfan ve Yarkend'de 22 sene değil oldukça uzun süre hüküm sürdüğü ve bu şehirlerin 14 yıl değil 8-9 yıl hükümdarsız kaldığı belirtilir, ancak birbirinden farklı bu bilgilerden hangisinin daha güvenilir olduğundan tam olarak emin olmak zordur.

1.3. Turfan Hanedanlığıyla İlgili Diğer Kaynaklar

Soylu ailenin kısa soy ağacını Le Coq “Volkskundliches aus Ost-Türkistan” (Le Coq, 1916, s. 67) adlı eserinde göstermişti. Çin kaynaklarında Turfan Wang ailesi hakkında birçok bilgi bulabiliriz. Ancak Çağatayca yazılan kaynaklardan günümüze gelenler çok azdır. Şu ana kadar bildiğimiz kadarıyla sadece Ahmet Temir'in 1961'de *Ural-altaische Jahrbücher* (UAjb) dergisinde tanıttığı Ankara Etnografiya Müzesinde EM13138 numaralı kayıtlı bir yazmada bu aile hakkında bilgi vardır (Temir 1961, s. 193-198). Bu yazma 2016 senesinde David Brophy tarafından tekrar Japonya'da (*Central Euroasian Research Series* No. 12) yayımlandı (Brophy 2016: 39-213). Brophy, Temir'in çalışmasından şöyle bahsediyor:

“Ahmet Temir, Ankara el yazmaları üzerine yaptığı ilk incelemede, ikincisini basitçe “Turfan tarihi” olarak tanımlamış ve tarihlerin Çin üslubuna göre verildiğini göstererek özellikle ortaya çıkan birçok özel isimle ilgilenmiştir. Etnografiya Müzesindeki metni inceledikten sonra bunun orijinal bir çalışma olmadığını, sadece Emin Hoca'nın ve birkaç oğlu ile torununun yer aldığı resmî Qing biyografisinin bir çevirisi olduğunu fark ettim.” (Brophy, 2016, s. 39).

Brophy, Ankara'da EM 13138 numarada kayıtlı el yazmasının fonolojisini ve morfolojisini kısaca tartışarak dilinin “Yamen Uygur” dili olduğunu ve metnin 1800-1805 arasında değişik kaynaklardan *Tongchi*'lar¹⁰ tarafından çevirildiğini (Brophy, 2016, s. 45-50); özellikle Mançuca ve Moğolcadan büyük ölçüde etkilendiğini belirtiyor (Brophy, 2016, s. 39-58). Bundan metnin dilinin orijinal Çağatayca olmadığı bellidir. Metinde Emin Wang'dan sekizinci oğlu Bahram'a kadar olan bütün büyük olaylar ve Qing hanedanlığının bu aileyle ilgili olarak çıkardığı kararname ayrıntılı anlatılmıştır. Metin, 19. yüzyılın başından kalma çevri olduğu için Emin Wang'ın torunlarından bahsedilmiyor.

10 Tongchi < chin. *tong* 通 „geçmek; geçirmek“+ uig.-*chi* (fiilden fiil yapım eki) burada “çevirmen” anlamına geliyor. Ayrıca beş dilli Mançuca Lugat'teki Türkçe kelimeleri onların tercüme ettiği varsayılmaktadır.

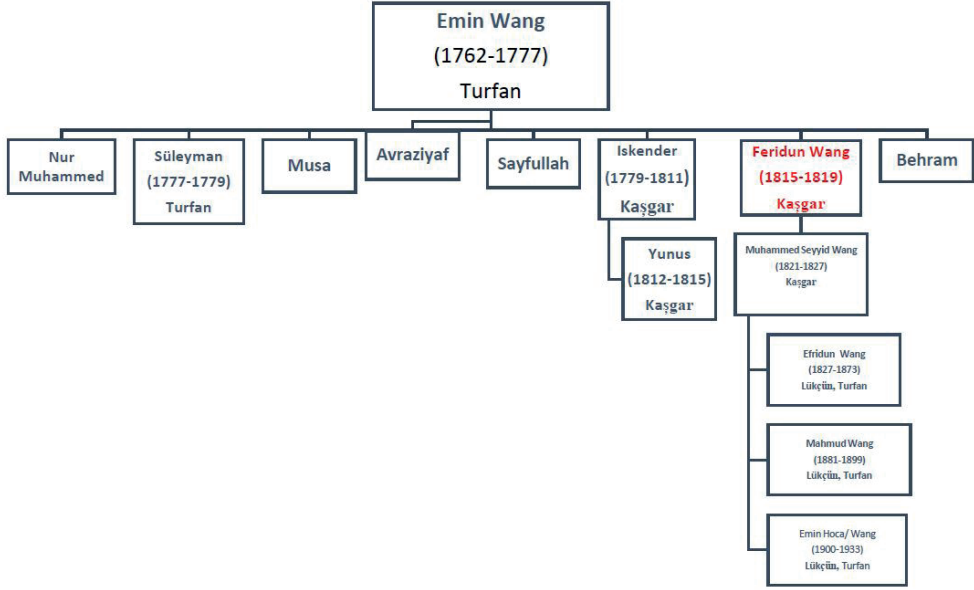

Emin Wang'ın (1694-1777) sekiz oğlu vardır. En büyüğü Nur Muhammed olmak üzere sırasıyla Süleyman, Musa, Avraziyaf/Avraziyab¹¹, Sayfullah¹², İskender, Feridun ve Behram'dır. Emin Wang Qing Hanedanlığı'nın Jungarlara karşı yaptığı savaşta onlara yardım ettiğinden 1762'de Qing Hanedanlığı tarafından Turfan Wang¹³ olarak adlandırılır. Emin Wang'ın ölümünden sonra oğulları ve torunları onun yerine geçmiştir. İlk oğlundan itibaren bahsederek en büyük oğlu Nur Muhammed doğduğundan beri hasta olduğu için erken vefat etmiştir. İkinci oğlu Süleyman, *Jünwang* unvanını devraldıktan sonra bir suçtan hüküm giydiği için görevden alınmıştır. Üçüncü oğlu Musa, Qing hanedanı tarafından altıncı derece Prens yapılmış, dördüncü oğlu Avraziyaf/Avraziyab, *Gong* rütbesi ile birinci sınıf *Taiji*¹⁴ atanmıştır. Beşinci oğlu Sayfullah ikinci sınıf *Taiji* yardımcısı olmuş, altıncı oğlu İskender ise, ağabeyi Süleyman Qing Hanedanlığı tarafından cezalandırıldığı ve Pekin'e götürüldüğü için *Jünwang* unvanını devralmış, Kaşgar'a *Hakimbeg* olmuştur. Emin Wang'ın yedinci oğlu Feridun ile sekizinci oğlu Behram ikinci sınıf *Taiji* olarak atanmışlardır. İskender öldükten sonra onun yerini İskender'in oğlu Yunus devralmış ancak yaptığı bir hatadan dolayı görevden alındığı için yerine amcası Feridun geçmiştir. Böylece, 1827 yılına kadar Kaşgar'da Turfan Wanglarının aile üyeleri hüküm sürmüştür.

Ms. Arab 4 numaralı metin diğer metinden tam 100 sene sonra yazıldığı için metne göre Emin Hoca 1900'de tahta oturduğuna ve onun Turfan'da tahta oturduğundan sonra dört yılın geçtiği ifade edildiğine göre, metinde 1904'e kadar son Turfan Wanglarının nerede, neler yaptıkları konuşma diliyle anlatılıyor. İki metnin yazım tarzlarını karşılaştırdığımızda, bir önceki EM13138 numaralı metin yabancı kaynaklardan çevrildiği için tüm olaylar asıl kaynağa göre ayrıntılı olarak anlatılmıştır, elimizdeki metinde ise olaylar tahkiye üslubuyla yazılmış gibidir. EM13138 numaralı metne göre 1815 senesinde Feridun Kaşgar'da *Jünwang* olduğuna göre bu yıldan itibaren 1933 yılına kadar hep Feridun'un soyundan gelenler tahta oturmuştur.

Turfan Wang ailesinin aşağıda kısa soy ağacını göstererek kimlerin hangi yıllarda, nereleri yönettiğini göstereceğiz.

-
- 11 EM 13138 el yazısına göre Brophy bu isimi *Auranzib* olarak okuyor, elimizdeki metinde ise *Avraziyaf* yazılmış. Bu ad Uygur kaynaklarında *Gulam* olarak geçmektedir (Huştar, 2003, s. 17-19).
- 12 Uygurca kaynaklarda *Isra'il* olarak geçmektedir (Huştar, 2003, s. 19).
- 13 Turfan Wanglarının yazlık sarayı ve ana hükümeti Lükçün'de olduğundan *Lükçün Wang* olarak da anılırlar.
- 14 *Taiji* <chin. *taiji* 台吉. 16. yüzyılda Moğollar arasında soyluların unvanıydı.

1.4. Yazım Özellikleri

Makalenin sınırlı çerçevesini aşmamak için metnin yazım özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmedi. Metin genel olarak Türkçe kelimelerde ünlülerin gösterilmesi (کۆچمەن, یاستان, یاتقان 2r-5, جاپتورۇپ, چاقتۇرۇپ 3v-6, vd.); damak n'sinin nun-kef ile (كۆچمەن, كۆچمەن) köñül 5v-6, بۇلارنىڭ bularniñ 5r-6); art ve ön ünlülü kelimelerdeki t ve s'nin te ve sin ile (تارتىپ, تارتىپ) tafip 3r-1, تارتىپ, تارتىپ tartıp 3v-8, سوزار, سوزار sorar 4r-12); p ve ç ünsüzlerinin ise be ve cim ile (ايلاپ, ايلاپ) eylep 3v-10, جاپتورۇپ, چاقتۇرۇپ چاقتۇرۇپ 3v-6, چىقارتىپ 3v-7) yazılmasıyla Çağatay diliyle yazılmış metinlerin yazım özelliklerini gösterir.

Yazmada birçok alıntı kelimenin imlâsının yanlış olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra eksik kelime yazımları da mevcuttur. Örneğin atıf vavların sık sık yazılmadığını görüyoruz: *mezârât [u] âstâne* (2r-11), *nezr [u] niyâz* (2v-1), *şâd [u] hurrem* (3r-2) gibi.

Bu eksiklikler tarafımızdan köşeli parantez içinde ([ ]) metne eklenmiştir. Bunun yanı sıra fazla harf ve kelime yazımları da söz konusudur. Metinde anlam bütünlüğünü bozan yanlış yazıldığı düşünüldüğümüz kelime ya da harfler dalgalı parantez ({ }) içinde gösterilerek metinde yanlış yazıldığı vurgulanmıştır. Sözlük birim olarak sözlüklerde yer alan yazım biçimlerine uygun yazılmayan kelimelerin anlam bütünlüğü de dikkate alınarak doğru biçimlerine yer verilmiş ve kelimedeki yer almaması gereken harfler bu nedenle düzeltilmiştir.

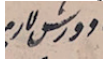
İmlâsı açısından düzeltilen kelimelerden örnekler:

hâkim (2r-7, 5r-10): *hâkîm* imlâsıyla yazılan kelimenin, cümlenin anlamına göre *hâkim* olması gerektiği için metne bu biçimde yansıtıldı.

mü'ezzîn (2v-12): *mezârik* görüldüğü gibi kelime *zel* ile *mü'ezzîn* yazılması gerekirken metinde *ze* ile yazılmıştır.

mezârât (2r-11): *mezârat* biçiminde yazılan kelimenin cümlenin anlamına göre *mezârât* olması gerekir. Metne *mezârât* olarak alındı.

intiḥâl ? (4v-4): Söz konusu kelime, *imtiḥâl* okunacak biçimde yazılsa da bu kelimeyi sözlüklerden tespit edemediğimiz için anlam da uygun olduğundan *intiḥâl* biçiminde yorumlanmıştır. Anlam için bk. *Çeviri ve Sözlük*.

dervîş (5r-1): Bu kelime de doğru imlâyla yazılmamış, kelimedeki *ye* harfi ihmal edilmiştir:

faḳîr (5r-4): Sıfat türündeki kelimelerin arka arkaya sıralandığı bu cümlede *faḳîr* kelimesinin olması beklenirken *faḳr* yazılmıştır. Metinde *faḳîr* biçimine yer verildi.

ḥayriyât (6r-10): *ḥayrât* yerine yanlış yazılmış. yazmadaki imlâyla metne anlamca uyan bir kelime tespit edilemediğinden metindeki cümleye anlamca uygun olan *ḥayrât* kelimesinin doğru kelime olduğu düşünüldü.

Metinde fazla ya da eksik yazılan kelimeler de mevcuttur. Aşağıda bunlarla ilgili iki örnek cümle verilmiştir:

ulemâlar ve begler {yurt} yurtlarınıḡ beg [ve] çoḡları birlen körüşüp (5v-3).

Yarkendde on ekki [yıl] Wanglıḡ taḡtıda olturḡandın këyin (7r-8).

Kapalı é sesinin metinde gösterilmesiyle ilgili olarak imlâ göz önünde bulundurulmadı. Sesin Arap harfli metinlerdeki yazımında tutarlılık yoktur. Aynı metin içinde aynı kelime “*ye*” sesi gösterilerek ya da gösterilmeden yazılabilmektedir. Bu ikili yazımlar karışıklığa yol açmaktadır. Bu nedenle *Kapalı é* sesinin yazı çevriminde kelimelerin Eski Türkçe biçimleri esas alınmıştır¹⁵.

15 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Zühal Ölmez, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Terakime*, TDK Yayınları, Ankara 1996, s. 47-51.

1.5. Dil Özellikleri

Eckmann'ın “Çağatay Edebiyatının Son Devri” (Eckmann, 1964, s. 121-15) adlı makalesinde sınırlarını 1800-1920 yılları arası olarak belirlediği bu dönemde bir yandan Çağatay Türkçesinin klâsik sayacağımız dil özellikleri devam ederken bir yandan da mahallileşmenin etkisiyle ağız farklılıklarına dayanan özellikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Üzerinde çalıştığımız metin de söz konusu dönemde yazıldığı için dil açısından dönemin özelliklerini taşımaktadır. Klâsik Çağataycadaki ses özellikleri, isim ve fiil çekim ekleri açısından farklılık yoktur¹⁶.

Eckmann, Çağataycanın son devrinde en çok göze çarpan morfolojik özelliğin *+niñ/+niñ* ilgi durumu eki yerine *+ni/+ni*'nin serbestçe kullanılması olduğunu belirtir (Eckmann, 1964, s.123).

Metnimizde İlgi durumu eki *+niñ/+niñ*'dir: *büzürg-vârlarınıñ* 2r-11; *şahrâlarınıñ* 2v-5; *yurtlarınıñ* 5v-4, vd. Metinde *+ni/+ni* biçimi hiç kullanılmamıştır. Modern Uygurcada da *+ni/+ni* biçimi yoktur. Metin bu açıdan günümüz Uygurcasının özelliğini gösteriyor. Turfan ağızında görülen *+ni/+ni* biçimi metne yansımamıştır (Osmanov 1990, s. 71-72).

Klâsik dönem metinlerinde kullanılmayan *zamir n*'si, klâsik sonrası dönem metinlerinde ikili özellik gösterir. Dönem metinlerinden *Şecere-yi Terâkime* ve *Sebâtü'l-Âcizîn*'den şu örnekleri verebiliriz: *Yılan yılı+nda*, *Salur êli+nde*, *Arslannı ornı+nda*, vd.; *yüzi+ndin öpdi*, *atası këyini+ndin*, vd. (Ölmez, 2020: 73-74); *nigular ortası+nda*, *başı+nda yorsa* (Abik, 2007, s. 62).

Zamir n'sinin kullanılmadığı örnekler: *perniñ üsti+de*, *anıñ zamanı+da*, *Türkler içi+de*, vd.; *Sayın Han evlâdı+dın*, *bulğarı+dın üç havz*, vd. (Ölmez, 2020, s. 74); *rıza cüyı+da*, *kiter vaqti+de*, *sağar aldı+da*, vd. (Abik, 2007, s. 63).

Metnimizde genellikle kullanılmayan *zamir n*'si, aşağıdaki üç örnekte kullanılmıştır: *şehr taşı+nda* 3v-2, *mesâ vaqti+nda* 4r-8, *sorar vaqti+nda* 4r-12.

Dilbilgisi bakımından Çağataycanın özelliklerini taşıyan yazmada Modern Uygurcaya ait kelimelerin yanı sıra geçiş döneminin dil özelliği olarak yorumlayacağımız Uygurcanın ağızlarına ait kelimeler de bulunmaktadır, metin az da olsa Uygur ağızlarından etkiler yansıtmaktadır.

Örnekler:

neçend (6r-2, 6v-11) İki yerde *neçend* biçiminde yazılan kelime, Çağdaş Uygurcada *neçend* “kaç tane”, *bir neçend* “birkaç” (Necip, 2008, s. 287a). Çağdaş Uygurcada kelimenin

16 Klasik Sonrası Çağatayca metinlerindeki dil özelliklerinin ve mahallileşme konusunun metin temelli incelenmesi konusunda bk. Zühal Ölmez, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Terakime*, TDK Yayınları, Ankara 1996, s. 34-98; A. Deniz Abik, “Sufi Allahyâr ve Sebâtü'l-Âcizîn”: 18. Yüzyıl Doğu Türk Edebî Dilinde Mahallileşme Eğilimleri”, *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 11-1, 2007s. 58-64.

birinci anlamının soru sıfatı olduğunu görüyoruz, ancak yanına *bir* kelimesini alınca belirsizlik sıfatı olarak kullanılabilir. Metnimizde iki yerde geçen kelimenin *neçend* (6v-2) ve *bir neçend* (6v-11) biçimleri mevcuttur. Kelime Uygurcanın ağızlarında *neçend* ~ *neçen* “birkaç; kaç tane” anlamında kullanılmaktadır (Jarring, 1964, s. 208; Maimaitiaili, 2019, s.302).

ferzende (7r-4) : Kelime Çağdaş Uygurcada alıntı kelimelerde görülen *f* > *p*-değişimiyle *perzend* “çocuk oğul” olarak bulunur (Necip, 2008, s. 319). Uygurcanın ağızlarında ise kelime, *ferzend*, *fezend*, *fezent*, *fezen*, *perzend*, *pesende*, *perzent* biçimleriyle yer alır (Jarring, 1964, s. 101, Maimaitiaili, 2019, s. 164). Metnimizdeki *ferzende* biçimi de ağız özelliği göstermektedir.

und 2v-1 : Metinde *und* biçiminde yazılan “un” anlamındaki kelime, Çağdaş Uygurcada *un* “un” olarak mevcuttur (Necip, 2008: 437a). Uygurcanın ağızlarında ise *un* ve *und* biçimleri mevcuttur: *un* ~ *und* “un” (Jarring, 1964, s. 323, Maimaitiaili, 2019, s. 457).

bolaşığa (7v-10) : Bu satırda *bolaşığa* biçiminde yazılan kelime, 2v-7’de *boluşığa* biçiminde yazılmıştır. *Bolaşığa* “... -mak/mek için” Kaşgar ağızına ait bir biçimdir (Osmanov, 1990, s. 78). Metinde iki yerde geçen kelimenin iki farklı biçimde yer alması ağız özelliklerinin yavaş yavaş dile girdiğinin belirtisidir.

erik (3v-6) “ark, su kanalı” anlamındaki bu kelime, Modern Uygurcada ve ağızlarında farklı biçimlerle bulunur: *arık* ~ *ærık* ~ *æyık* ~ *erik* “ark, su yolu, su kanalı” (Jarring, 1964, s. 26, Maimaitiaili, 2019, s. 52). *Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti (Kaşkar Tilmisi)*’nde de kelime, *erik* imlâsıyla bulunmaktadır (UTİL-KT 1999: 1286a). Metinde *elif-ye* ile yazıldığından yazı çevrimi *erik* biçiminde yapılmıştır.

Yukarıda sıraladığımız kelimeler dışında sonuna ünlü alarak genişlemiş ancak ağızlarda tespit edemediğimiz kelimeler de mevcuttur:

rüz{e}-be-rüz{e} (2v-12), *rüz-be-rüz{e}* (4r-1): biçiminde yazılan kelimenin *rüz-be-rüz* olması beklenirdi nitekim Jarring’de kelime bu biçimiyle yer alır: *ru:z ~ ro:z* “gün” (Jarring, 1964, s. 262).

çeşm{e} (4v-4, 4v-10) : “Göz” anlamındaki kelime de geçtiği iki yerde sonunda “e” ünlüsüyle yazılmıştır. Modern Uygurcanın ağızlarında *çeşme* kelimelerini tespit edemedik. Metin yazıcısının ağız özelliği olduğunu düşündüğümüz bu iki kelimedeki ünlüler, dalgalı parantez içinde gösterilmek suretiyle ünlülerin eklenmiş bir ses olduğu metnin yazı çevrimine yansıtıldı. Bu kelimenin böyle yazılmasının bir nedeni de o devirde *göz* yerine bu kelimenin

çeşme biçimiyle yaygın kullanıldığı ihtimalidir. Kelimenin yazı çevrimini *çeşme* ya da *çeşm{e}* biçiminde yapmak mümkündür ancak yazımı yansıtmak amacıyla *çeşm{e}*'yi tercih ettik.

Metinde, yazarın kişinin kendi konuşma dilini yansıttığı özelliklerle de karşılaşırız. Çağataycada ilk defa Nevayi'nin eserlerinde görülen Türkçe kelimelerde söz içindeki *-p-* sesinin *-f-*'ye değişmesiyle (Eckmann, 1966, s. 44) ilgili metindeki tek örneğimiz *taf-* kelimesidir: *pul māl tafip* 3r-1, *evkāt tafip* 4r-1.

Bu ses (*p > f*) değişiminin metinde Farsça kelimelerde de gerçekleştiğini görüyoruz. Genel Türkçede, günümüz Uygurcasında ve ağızlarında alınma kelimelerde görülmeyen bu değişimin yazarın kişinin diline ait bir özellik olduğunu söylemek mümkündür. Bu değişimin Modern Uygurcada görülen alınma kelimelerdeki */f-/* sesinin */p-/*'ye dönmesinin (Ar. *fā'ide > fayda payda*, Ar. *fātiha > patihe*, gibi) etkisiyle gerçekleşmiş olması da ihtimaller arasındadır.

Örnekler:

pāyidār (Far.) “kalıcı, devamlı” > *fāyidār* 2r-9.

peydā (Far.) “açıkta olan, aşikâr, zahir” > *feydā* 7r-2.

bī-pāyān (Far.) “sonsuz, nihayetsiz” > *bī-fāyān* 3r-11,

namāz-ı pīşin (Far.) “öğle namazı” > *namāz-ı fişin* 4r-12

Metinde, Modern Uygurcaya ait bir özellik olarak zarf türünde kelimeler türeten *-ğiče* “-A kadar” ekiyle türetilmiş iki veri bulunmaktadır:

“heme halklarğa neçe *künğiče* bērdiler ve āstāneleriga altun yambu kümüş pul māl teve at kala cānlıkların ayağı faķīr ‘āciz *gedāylarğiče* yētküzüp üleştürüp bērdiler” (6r-11)

Çağataycadaki *-ğaç* ekine (Eckmann, 1966, s. 101) benzerlik gösteren bu ek, Çağatayca metinlerdeki *gayın-elifya da güzel he-cim-elifya da güzel he* biçimindeki yazımın aksine biçiminde yazılmıştır. Bu yazımı dikkate alarak ayrıca Modern Uygurcadaki zarf yapan eklerden *-GUÇA'*nın konuşma dilindeki özelliği olarak belirlenen *-ğiče* biçimiyle metne yansıtıldı. Bu konuda Tömür tarafından hazırlanan dilbilgisi kitabını İngilizceye çeviren Lee şu bilgiyi verir:

“Yazar, ekin biçimleri arasında *-ğiča*, *-kīçe*, *-gīçe*, *-kiçe* biçimlerini de verir, gerçekte bu ek, adlara sınırlama getiren bir ektir. Zarf ekinin ünlüsü *u/i'*dür. Ancak konuşma dilinde *-i/-i'*li biçimde kullanılır” (Tömür, 2003, s. 286).

Metin, belli bir üsluba dayanarak edebî tarzda yazılan tarihî metinler gibi doğrudan bir anlatı değildir. Metnin yazarı Wangların hikâyesini tahkiye üslubuyla kısaca yazmıştır; ölümler ise mecazlar ve benzetmeler kullanılarak edebî bir üslupla yazılmıştır:

5v 5-8: ... *cem-i ta'allukātlandırın köñül riştesin üzüp beden kuşları bu ‘ālem-i fānīdin ‘ālem-i bālāğa rihlet kıldılar.*

7r 3-6: ... *Hażret-i Ferīdūn Wang Begniñ ferzende vü ciger-küş[e]-yi ħursendeleriġa każā kader yetip maħzūnluk vadiside ħayrān u endūhluk deştide ser-gerdān boldular.*

7v 3-5: *bu ʿālem-i fānīni taşlap dār-ı āĥiretni ħoşlap cān kuşı beden kafesidin fervāz eylep kētkendin kēyin*

2. Çaġatayca Metin

Not: { } : Fazla yazılan biçimleri gösterir

[ ] : eksik yazılan, tarafımızdan eklenen biçimleri gösterir

1v.

Hażret-i Emīn Hānlıkniñ ferzendleri

Nūr Muħammed Hoca Nūr Muħammed¹⁷

Süleymān Hān Süleymān

Avrāziyaf Hān Avrāziyāb

Şeyfullah Hān Seyfullah

İskender Hān İskender

Ferīdūn Hān Muħammed Seyyid Wang ibn Efrīdūn Wang ibn Sultān
Maħmūd Wang ibn Emīn Wang

Mūsī Hān Muħammed Seyyid Efrīdūn Sultān Maħmūd

2r.

(1) Behrām Hān bular cem^c sekkiz oġul ekendük (2) Ferīdūn Wang ʿaleyhi'r-rahmeniñ oġlanları Hażret-i (3) Muħammed Seyyid Wang Beg dēp bir oġlanları (4) bar eken. Bu Ferīdūn Wang dēgenni Ĥudā vü Resūl (5) Kāşġar diyarı içre yastanıp yatқан ervāh (6) hażretleriniñ imdādı birlen Kāşġar ehliġa yēġirme (7) sekkiz yıl pādīşāh-ı ħākim¹⁸-i muţlaqu'l-ʿinān ve şāĥib-i (8) musallaţ olup taht-ı saltanatda muķīm [ü] (9) ber-ķarār ve merkez-i şerāfetde müstaķīm [ü] fāyidār cā-nişīn (10) eylep Kāşġarġa tābi^c heme kent [ve] şahrālarda yatқан (11) ʿazīz ü büzürg-vārlarınıñ mezārāt¹⁹ [u] āstānelerini (12) yasap bularınıñ āstāne vü kārĥāneleriġa

2v.

(1) teve aţ kala ķoy und ġürünç yambu pul māl nezr [u] niyāz alıp (2) barıp du^cā kıldurup ötkezip hemişe olardın meded [ü] (3) istimdād tiler erdiler ve begler ve fuķarālar ħālidin āġāh(4)lık eylep ʿulemā vü dervişlerġa ʿizzet ü ħürmet ve ikrām ü (5) iĥsān kılar erdiler ve

17 Bu isimler metnin yan tarafında el yazısıyla sonradan yazılmıştır.

18 Yazmada *ħākīm*.

19 Yazmada *mezaret*.

her kıysı kent [ve] şahrâlarınñ (6) suyu tağayyür olsa su çıkarıp bërîp fakîr ‘âciz nâ-murâd (7) ra‘iyyetlerni tartıp sîrâb emn [ü] âmân [u] âbâdlık (8) boluşıǵa cidd [ü] cehd ve taqı güşiş kıılır erdiler (9) ve ol sultânınñ nihâyeti niyyeti hâlîşlikleridin (10) kıılǵan du‘âları berekâtıdın Kâşǵarǵa tâbi‘ heme kent [ve] (11) şahrâlardaki beg âhund şeyh yüzbaşu onbaşu (12) imâm mü‘ezzin²⁰ fuqarâ ‘âciz nâ-murâd ve ra‘iyyetler rüz{e}-be-(13)rüz{e} sîrâb [u] emn [ü] âmân ve âbâd bolup ve her kıaysıları

3r.

(1) at kala pul mâl tafıp âbâdlık ve ma‘mûrluk mertebesıǵa (2) ulanıp şâd [u] hurrem bolup sabâh u mesâ furûz-ı hamsede (3) dergâh-ı Haq sarıǵa baqıp şükr-güzârlık eylep ve ol (4) zât-ı bâ-berekâtınñ devlet [ü] iqbâllerıǵa du‘â-yı hayr (5) kıılır erdiler ve ol zât-ı bâ-berekât kündüz(6)lerde şâim ve kâçelerde kâ’im ü rükû‘ u huşû‘da erdiler (7) ve ol zât-ı şerîfnin ferzendleri Muhammed Seyyid Wang (8) Beg ‘aleyhi’r-rahme erdiler ve ol şehin-şâh-ı ‘âlempenâh ya‘nî (9) Hâzret-i Ferîdün Wang öz hayâtlıkıda *et-tevfîk* (10) *şey’un ‘azîm lâ yu‘tâ illâ li ‘abdin ‘azîz*²¹ mazmûnıǵa ‘amel kıılıp (11) bu ‘âlem-i çarh-ı ğaddârınñ bî-fâyânlıǵın közlep ve ‘ömrinñ (12) kalıl ü bî-vefâlıǵın istep *ed-dünyâ mezra‘atü’l-âhire*²² (13) hadîs-i nebevî menhîdin vâkıf olup şehrinñ içide

3v.

(1) bir medrese-yi ‘âlî ve minber-i müte‘âlî binâ eylep ve bâzâr yüzide (2) neçe öy fuzûl şuffâ ve şehir taşında kârvân-sarây (3) kııldurup bu medreseǵa vakf-ı mutlak kııldılar (4) ve ol sultân Kâşǵarǵa tâbi‘ heme kent [ve] şahrâlarınñ (5) hâlidin vâkıf olup suyu azlık kılsa nurgun (6) haşr kııldurup östeğ eriklerini çapturup (7) suyunı çıkartıp yetküzüp bërîp heme halklarını (8) keñru tartıp sîrâb kıılır erdiler ve fakîr ‘âciz(9)lerninñ hâlidin haberdâr olup yahşılardıǵa hük-m-i(10)iltifât ihsân eylep ve yamanlardıǵa cezâ bërîp tüze(11)tür erdiler ve ol şehinşâh-ı ‘adâlet-penâh ve hükümet(12)-i dest-ğâhnınñ yahşu niyetleri âsarı çoğ kıçık (13) heme halklar köñüllerıǵa tâbiş ü te’sîr olǵanıdın

4r.

(1) ulus haylları rüz-be-rüz{e} evkât tafıp pul-dâr mâl-dâr (2) ve zer-dâr olup ma‘mûrluk mertebesıǵa âbâdlık (3) derecesıǵa ulanıp tınç âmân olǵanıǵa heme (4) halklar hoşnüd olup dergâh-ı Haqǵa şükr-(5)güzârlık kıılır erdiler ve ol şehin-şâh ‘adâlet-i (6) taht-ı saltanatda ber-kârâr olǵanlarıda Kâşǵarǵa (7) tâbi‘ heme yurt kent [ve] şahrâlarınñ beg âhund ekâbir [u] (8) eşrâf [u] uluǵları şabâh u mesâ vaktında yıǵılışıp (9) kelip ta‘zîm [ü] taħiyye edâ eylep körünüş kıılıp (10) yurt-dârlık iştiğâl hâlâtıdın ayǵan hükmlerin (11) her kıaysıların añlap öz yurtıǵa yanur erdiler. (12) Dâd-h‘âh ehlin sorar vaktında namâz-ı feşin namâzı (13) edâ eylep dâd-h‘âh ehlin soraydurǵan bezm-ğâhıǵa çıkıp

20 Yazmada ze ile yazılmış.

21 “Başarı aziz bir şeydir ve aziz bir kuldân başkasına verilmez”

22 “Dünya ahiretin tarlasıdır”

4v.

(1) oturur erdiler andın birbir aldıklarığa alıp kirip (2) °arz-ı hāl [u] ahvālidin tahkiklap hıred-mendliġ beg(3)lerini yügürtüp cilvege keltürüp vefrā tevsenin (4) yügürtüp ve intihāl?-i hayālātları çeşm {e}leri ile (5) qarap ve sorap tüketüp çıkarur ve ba°zların (6) şer°ige āhundlar aldığa kişi buyurup körküzüp (7) şer°i birlen tüketür erdiler. Bu sulṭānıñ (8) {ve} ba°z havāriķ-ı °ādātları bu erdi kim bu keçelerde bī-dār (9) olup tilāvet-i kur°ān zıkr-i senā eylep (10) dergāh-ı ilāhīğa boyun koyup yüz keltürüp çeşm {e}(11)sidin eşk-i dürlerini töküp niyāz-mendliġ eylep (12) du°ā vü ṭaleb ile oturup fuķarālar haķķıda du°ā (13) kılır erdiler keçelerini bu ṭarıķa birle ötküzür erdiler.

5r.

(1) ve gāhī °ulemā vü dervīşler²³ birlen hem-muḥabbet olup kitāb-(2)h°ānlık ve ṭā°at-kārlik kılır erdiler. Be-zāhir siyāhlık (3) ṭarıķası birle °ālem-sāzlık işlerini hük-m-rānlık (4) eylep tüketür erdiler ve bātınen hemişe faķır²⁴ [ü] °āciz şike[s]te(5)-dil ve yetim-i bī-çāre ġarīb [ü] āvāre ra°iyyetler hālātlarıdın (6) vāķıf olup bularınñ hālīga yetip °arzın anlap (7) merḥamet [ü] şefķat ve mürüvvet ü iltifātlar kılır erdiler. (8) Ḥāzret-i Ferīdün Wang Beg °aleyhi°r-raḥme öz hayāthık(9)larıda ferzendleri Muḥammed Seyyid Wang Beg Yarkend şehriġa (10) hākim²⁵-i muṭlaķu°l-°inān erdiler. Ḥāzret-i Muḥammed Seyyid Wang (11) Begniñ ferzendi dil-bend ü ciger-küşe-yi hürsendleri (12) Ḥāzret-i Efrīdün Wang Beg kiçik ediler. Künlerde (13) bir küni Ḥāzret-i Ferīdün Wang Begge kesel °arız bolup

5v.

(1) bir neçe kün yatıp ṭabīb [ü] hükemālar kelip körüp sebep-(2)kārlik kıldılar. Ḥudā vü Resül haķķıda nezr [u] niyāz kıldılar. Keselleri (3) kündin küнге ziyāde bolup °ulemālar ve begler {yurt} yurt(4)larınñ beg [ve] çoġları birlen körüşüp vedā°laşıp (5) ehl [ü] °ıyāl ü nedimler hayllarıġa pend [ü] naşīḥatler kılıp cem°-i (6) ta°alluķātlarıdın köñül riştesin üzüp beden (7) kuşları bu °ālem-i fānīdin °ālem-i bālāġa rıḥlet (8) kıldılar. Şol sā°atde ferzendileri Muḥammed Seyyid Wang (9) Begge haber yetip Yarkend şehridin Kāşġarġa yetip keldiler (10) ve ol zāt-ı şerīfniñ namāzlarıġa Kāşġarġa tābi° (11) heme kent [ve] şahrādaki beg āḥund şeyḥ yüzbaşı onbaşı (12) imām mü°ezzin çoġ kiçik ḥaķķlarġa haber bērip heme ḥaķķ(13)lar cem° oldılar ve āḥundlar bedenlerini yup cesedlerini

6r.

(1) cenāzege salıp namāzlarını ötep köterip yördiler. (2) Başlarıdın neçend bende ḥidmetkārlarını örüp āzād (3) kılıp ve daġı başlarıdın altun kümüş pul māllarını (4) saçtılar. Heme çoġ kiçik ḥaķķlar yıġlaşıp nale [vü] fiġān(5)lar tartıp arķalarındın ḥasret ü nedāmet çekip (6) Ḥāzret-i Sa°īd Āfāķ-ı büzürg-vārniñ āstāneleriġa (7) alıp bērip kümbez içre defn kıldılar

23 Yazmada *dervīş*.

24 Yazmada *faķır*.

25 Yazmada *ḥākim*.

ve her kıysı (8) şehir şehir diyarlardan kelgen beg, ahund, şeyh, imam, mü'ezzin (9) yüzbaşı, onbaşı, ademî halklara uluğ metâ^c(10)ların kılğan hayrât²⁶ u taşaddukatlarını çoğ küçük (11) heme halklara neçe küngiçe²⁷ bėrdiler ve āstāneleriga altun (12) yambu kümüş pul māl teve at kala cānlıkların ayağı fakīr (13) āciz gedāylarige yetküzüp üleştürüp bėrdiler.

6v.

(1) nā-murād āciz gedāy halklar kelip alıp ganī boldılar hazine [vü] (2) definelerni şarf kılışnıñ nihāyeti kalmadı. (3) Andın Muhammed Seyyid Wang Beg atasının ornıda (4) hākim-i muṭlaqu'l-īnān pādīşāh olup taht-ı saltanatda (5) muṭkīm [ü] ber-ḳarār olup Yarkend ehlini bir neçe yıl adl [u] adālet (6) bilen sorap ve begler fakīr āciz ra'iyyetler hālidin (7) haber alıp merḫamet eylep şer'ini cārī kılıp re'āyā (8) vü fuḳarā dād u soraglarını be-muvāfiḳ-ı şer' hūkm sorap (9) fuḳaralar hāliḡa yetip ve yaḫşılara iltifāt ihsān (10) kılıp ve yamanlara cezā bėrip yurtnı emn [ü] āmān (11) kıldılar. Şu bu şarıkada Kāşgar Yarkendlerni bir neçend (12) yıl sorap turğan vaḫtlarda bu ālem bī-vefālīḳ (13) yüz keltürüp ve cihān hayāllerin anı şarı

7r.

(1) yūzlenip şaraf-hā bu ālem iḳre şūr [u] ḡavḡā-yı aẓīmler (2) ve ālā-yı müstaḳimler feydā bolup Hāzret-i Muhammed Seyyid Wang (3) Beg gül-i gülşen Hāzret-i Ferīdün Wang Begniñ (4) ferzende vü ciḡer-küş[e]-yi hursendeleriga ḳazā ḳader yetip (5) maḫzūnluk vadisinde hayrān u endūhluk deştide (6) ser-gerdān boldılar. Andın kėyin Efīrīdün Wang (7) Begimke hāndın yarlık çıkıp bu Turfānda on yıl (8) Yarkendde on ekki [yıl] wanglık tahtıda olturğan(9)dın kėyin ālem tefriḳa bolup on dört yıl bu şehirler (10) pādīşāhsız kalıp andın kėyin hāndın çerik çıkıp (11) bu şehirleri taşarrufiga alıp Sultān Maḫmūd Wang Begimni (12) Turfān muzāfātiga wang kılıp casaqların bėrip (13) on sekkiz yıl pādīşāh-ı hākim²⁸-i muṭlaqu'l-īnān olup

7v.

(1) bu şehirleriniñ hemmesini taşarrufiga alḡandın kėyin (2) bu ālem bī-vefālīḳ işlerini yüz keltürüp şaraf-hā (3) bu ālem-i fānīni taşlap dār-ı ahiretni hoşlap (4) cān ḳuşı beden kafesidin fervāz eylep (5) kėtkendin kėyin munuñ ferzendi dil-bend ü ciḡer-küş[e]-yi (6) hursendi Hāzret-i Emīn Wang Begimge pādīşāh(7)lık yetip yurtda fakīr²⁹ [ü] āciz [ü] nā-murād gedāylariga merḫamet (8) eylep öşre vü zekātlarını çoğ küçük halklara (9) yetkürüp bėrip gerdenidin sākıt kılıp edā (10) eylep yurtnıñ emn u āmān bolaşıḡa sa'y u gūşiş (11) kılıp adl u adālet birlen tutup turḡalı dört (12) yıl bolupdur. Hūdāvend-i ta'ālā ömrini dört miñ yıl (13) uzun kılıp devletlerini füzün kılsun *va'llāhu a'lem*³⁰.

26 Yazmada *hayriyāt*.

27 Çaḡataycada - *ḡaça*

28 Yazmada *hākīm*.

29 Yazmada *fakīr*

30 "En iyi bilen Allah'tır"

3. Tercüme

1v.

Hazret-i Emin Han'ın oğulları

Nur Muhammed Hoca

Süleyman Han

Avraziyaf Han

Seyfullah Han

İskender Han

Feridun Han

Muhammed Seyyid Wang ibn Efridun Wang ibn Sultān Mahmud Wang ibn Emīn Wang

Musi Han

2r.

.... Behram Han bunların hepsi sekiz oğul imiş. Feridun Wang'ın (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) oğulları: Muhammed Seyyid Wang Beg hazretleri adlı bir oğlu varmış. Tanrı ve Resul, bu Feridun Wang adlı kişiyi Kaşgar'da yatan ruhların yardımı ile Kaşgar halkına 28 yıl mutlak hüküm sahibi bir padişah ve hükümdar olarak saltanat tahtında kararlı, şerefli merkezinde dürüst, kalıcı bir vekil tayin etmiş. Feridun Wang Kaşgar'a bağlı bütün kent ve köylerde yatan aziz ve saygı değer kimselerin mezarlarını ve dergahlarını onarıp bunların dergâhlarına ve iş yerlerine

2v.

deve, at, inek, koyun, un, pirinç, gümüş para, mal, adak ve hediyeler alıp gidince dua edip³¹ onlardan sürekli yardım isterlerdi. Beyler, fakirlerin durumundan haberdar olunca âlimlere ve dervişlere izzet, ikram ve bağışlarda bulunurlardı. Hangi kent ve köyün suyu bozulsa su çıkarıp fakir, aciz ve muradına ermemiş halkın güven içinde, rahat ve mutlu olması için gayret eder, çalışırlardı. O sultanın niyeti ve samimiyetle ettikleri duanın bereketinden dolayı Kaşgar'a tabi bütün kent ve köylerdeki bey, molla, şeyh, yüzbaşı, onbaşı, imam, müezzin fakir, aciz, muradına ermemiş halk günden güne suya kanmış, emniyet içinde ve mutlu olmuş ve her biri

3r.

at, inek, para ve mal-mülk sahibi olup refah seviyesine erişip sevinip sabah akşam beş farzı yerine getirmek için Hakk'ın dergâhına yönelip şükrederek o feyizle dolu zatın mutluluğu için

31 Metindeki imlâ “dua ettirip” çevirisine uysa da anlam açısından “dua edip” daha uygun.

hayırlı dualar ederlerdi. O zat gündüz oruç; gece ise namazda, rükuda ve huşuda idi. O şerefli zataın oğlu Muhammed Seyyid Wang Bey (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) idi. Bu âlemin koruyucusu şahların şahı yani Feridun Wang hazretleri kendi hayatında *et-tevfîk şey'un 'azîm lâ yu'qā illā li 'abdin 'azîz*³² in kastettiği asıl anlama göre hareket edip bu gaddar, kötü dünyanın sonsuzluğunu gözleyip ömrün azlığını ve vefasızlığını anlayıp *ed-dünyā mezra'atü'l-âhire*³³ hadisiyle dinin yasaklarına vakıf olup şehrin içinde

3v.

bir büyük medrese ve yüce bir minber kurup, pazar tarafında birçok ev, bir çok sofa; şehir dışında da kervansaray yaptırıp bu medresede kalıcı vakıflar kurdular ve o sultan, Kaşgar'a bağlı bütün kent ve köylerin durumuna vakıf olup (nerenin) suyu azsa çok (kişi) toplatarak kanal ve arklar açtırıp suyu çıkararak ulaştırıp bütün halkı, onlara çokça su çekip vererek suya doyurmuş (susuzluğunu gidermiş). (Ayrıca) fakir ve âcizlerin durumundan haberdar olarak iyilere iltifat edip kötülere ceza vererek (kötü olan her şeyi) düzene sokarlardı. O, adalet sahibi şahlar şahının ve kudret hükümetinin iyi niyetinin tesirleri büyük küçük bütün halkın gönlüne güç kuvvet verdiğinden

4r.

ulustaki bütün zümrelerin günden güne yiyecekler bulup para, mal ve altın sahibi olarak bayındır ve mamur olma mertebesine ulaşip rahat ve güven içinde olmalarına bütün halk memnun olup hakkın dergâhına şükrederlerdi. O şahların şahı saltanat tahtında adaletli olmaya kararlı olduğu müddetçe Kaşgar'a bağlı bütün yurt, kent ve köylerin beyleri, mollaları, memleketin ileri gelenleri, itibarlı kimseleri ve büyükleri sabah ve akşam vakitlerinde toplanıp gelip saygı gösterip sağlığına duacı olup görüşerek yurt işleriyle ilgili söyledikleri hükümleri ve her şeyi anlayıp kendi yurtlarına dönerlerdi. Adalet isteyenleri dinleyeceği zaman öğle namazını kılıp adalet isteyenleri dinlediği meclise çıkıp

4v.

otururlardı. Sonra bir bir huzuruna kabul edip arz ettikleri hallerini sorup araştırıp akıllı beylerini (bu iş için) görevlendirip (hakikati) ortaya çıkarıp çok sayıda dik başlı atlarını koşturup ve hayalleri çalınanların gözleriyle (gerçek bakış açısıyla) bakıp araştırıp tamamlayarak ortaya çıkarır; bazıları ise şeriata uygun biçimde mollaların önüne bir kişi çağırarak gösterip şeriata göre tamamlarlardı. Bu sultanın bazı harika âdetleri şöyleydi: Geceleri uyumayıp Allah'ın huzurunda boyun eğip (Allah'a) yönelip Kuran okur, övgü ile Allah'ın isimlerini söyleyip gözlerinden inci gibi göz yaşları dökerek yalvarıp dua ve talep arzusuyla oturup fakirler için dua ederlerdi, gecelerini bu şekilde geçirirlerdi.

5r.

32 “Başarı aziz bir şeydir ve aziz bir kuldun başkasına verilmez”

33 “Dünya ahiretin tarlasıdır”

Bazen âlimler ve dervişler ile muhabbet edip kitap okur ve ibadet ederlerdi. Dünya işlerini zahiren, açık bir şekilde hükmederek bitirirlerdi. Fakir, aciz, gönlü kırık, yetim, çaresiz, garip, avare halkın halinden her zaman kalben haberdar olup bunların durumlarına vakıf olup isteklerini anlayıp merhamet, şefkat ve cömertlik göstererek iltifat ederlerdi. Feridun Wang Bey hazretleri (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) hayattayken oğlu Muhammed Seyyid Wang Bey Yarkend şehrinde hüküm sahibi idi. Muhammed Seyyid Wang Bey hazretlerinin gönlü kapan, mütevekkil, ciğerinin köşesi oğlu Efridun Wang bey hazretleri küçüktü. Günlerden bir gün Feridun Wang Bey hazretlerinde bir hastalık ortaya çıktı.

5v.

Uzun süre hasta yattı. Doktorlar ve bilim adamları gelip görüp hastalığın sebebini anlamaya çalıştılar. Tanrı ve elçisi için adakta bulunup yalvardılar. Hastalığı günden güne arttı, âlimler ve beyler yurtların bey ve büyükleri ile görüştü. (O) vedalaşarak ailesine ve sohbet arkadaşlarına nasihat edip yakınlarının hepsinden gönül bağımlı kesti (ve böylece) beden kuşu fani âlemden yüce âleme (ahirete) göç etti. O sırada oğlu Muhammed Seyyid Wang Bey'e haber ulaşınca, (o da) Yarkend'den Kaşgar'a geldi. O şerefli zatın cenaze namazı için Kaşgar'a bağlı kent ve köylerdeki bey, molla, şeyh, yüzbaşı, onbaşı, imam, müezzin büyük küçük bütün halklar toplandılar. Mollalar vücudunu yıkayıp cesedini

6r.

cenaze merasimi için hazırlayıp, namazını kılıp (tabudu) yukarı kaldırıp yürüdüler. Birkaç bende ve hizmetkarın başının üstünden (para) çevirip azad kılıp ve ayrıca başlarından altın, gümüş, para ve mallar saçtılar. Büyük küçük bütün halk ağlaşıp feryat figan edip arkasından hasret ve pişmanlık hissedip yüce Said Afak hazretlerinin dergahına götürüp mezara defnettiler. Her biri ayrı şehir ve diyarlardan gelen bey, molla, şeyh, imam, müezzin, yüzbaşı, onbaşı bütün insanlara büyük mallardan meydana getirdiği hayır ve sadakalarını büyük küçük bütün halklara bir kaç gün verdiler. Dergahında altın, gümüş para, mal, deve, at, inek gibi canlıları fakir, aciz, dilencilere kadar ulaştırıp paylaşarak verdiler.

6v.

Muradına erişmemiş, âciz ve yoksul halk gelip (bunları) aldılar ve zengin oldular. Hazine ve defineleri harcamanın sonu gelmedi. Ondan sonra Muhammed Seyyid Wang Bey babasının yerine mutlak hüküm sahibi padişah olup saltanat tahtında oturmaya devam ederek Yarkent halkını bir kaç yıl adalet ile yönetmiş. Beyler, fakir ve aciz halkının hali hakkında bilgi sahibi olup şeriat kurallarını uygulayarak halkın ve yoksulların şikâyet ve sorularını şeriat hükümlerine göre sorup araştırarak fakirlerin halini anlayıp iyilere iltifat edip kötülere de cezalar vererek ülkeyi güvenli ve huzurlu duruma getirdiler. Kaşgar ve Yarkent'i idare ettiği bir kaç yıl içinde bu dünya vefasızlık yüzünü gösterip cihan hayallerini ona doğru

7r.

çevirince bu âlemin her tarafında büyük gürültü ve kavgalar ile gerçek değerler ortaya çıkmış. Muhammed Seyyid Wang Bey hazretleri, gül bahçesinin gülü Feridun Wang Bey hazretlerinin mütevekkil, ciğerinin köşesi oğlunun kaderi gerçekleşince mahzunluk vadisinde şaşkın ve gam çölünde perişan oldular. Ondan sonra Efridun Wang Begim için Han'dan ferman geldi. O, Turfan'da on yıl, Yarkent'te on iki yıl hanlık tahtında oturduktan sonra insanlar arasında anlaşmazlıklar çıkınca on dört yıl bu şehirler padişahsız kaldı. Ondan sonra Han, asker gönderip bu şehirleri idaresi altına alıp Sultan Mahmud Wang Begim'i Turfan'a bağlı yerlere han yaparak kanunlar hazırlamış. (O da) on sekiz yıl mutlak hüküm sahibi bir padişah olup

7v.

bu şehirlerin hepsini idaresi altına aldıktan sonra bu âlem vefasızlık yüzünü gösterince bu fani âlemin her şeyini bırakıp öteki dünyayı (daha) hoş bulunca can kuşu beden kafesinden uçup gittikten sonra bunun gönül kapan, kanaatkar, ciğerinin köşesi oğluna, Hazret-i Emin Wang Begim'e padişahlık nasip olmuş. Yurttaki fakir, aciz, muradına erişmemiş kullara merhamet edip vergi ve zekatlarını büyük küçük (bütün) halklara verip vebalinden kurtularak, bunu yerine getirerek ülkenin güven ve huzur içinde olması için çalışıp adaletli davranarak yaşayalı dört yıl olmuş. Yüce Tanrı ömrünü dört bin yıl uzun kılıp devletini arttırsın. *va'llāhu a'lem*³⁴.

Sonuç

Turfan'daki Emin Wang hanedanlığı, bir asırdan fazla bir süredir Doğu Türkistan tarihinde önemli bir rol oynamış olsa da, Çin kaynakları dışında bu aile hakkında çok az Uygurca materyal ortaya çıkmıştır. Bu aile ile ilgili ilk olarak Ankara Etnografya Müzesinde Çağatayca EM13138 numaralı kayıtlı El yazması 1951 yılında Temur Hoca tarafından keşfedilip yayımlanmış; 2016 yılında Avustralyalı bilim adamı Brophy tarafından düzenlenerek tekrar yayımlanmıştır. Ms. Arab 4 numaralı El yazması ise 2021 yılında Berlin devlet kütüphanesinde tarafımızdan bulundu ve ilk olarak burada yayınlanmaktadır.

EM13138 numaralı metinde Emin Wang'dan onun sekizinci oğlu Bahram'a kadar olan bütün büyük olaylar ve Qing hanedanlığının bu aileyle ilgili olarak çıkardığı kararnameleri ayrıntılı anlatılmıştır. Ms. Arab 4 numaralı metin ise, 1815'ten yani Feridun Wang'dan 1904'e, yani son Turfan Wang'ı Emin Hoca'ya kadar olan Emin Wang'ın torunları ve büyük torunlarının kısaca hikâyelerini anlatmıştır. Ms. Arab 4 numaralı metnin, diğer kaynaklardan farklı bilgiler içermesinin yanı sıra dilinin Çağataycadan Modern Uygurcaya geçiş dönemine ait olmasından dolayı dil özellikleri açısından Çağataycanın özelliklerini taşımakla birlikte Modern Uygurcaya ve onun ağzlarına ait söz varlığı da içermektedir.

Bu kelimeler alfabetik olarak şöyledir: *bolaşığa* "... -mak/mek için", *ërik* "ark, kanal", *gürünç* "pirinç", *kala* "inek", *nurgun* "çok", *östej* "kanal", *sora-* (Modern Uygurca *sori-*) "hakimlik, hükümlerlik kılmak", *und* "un", *yambu* "gümüş para".

34 "En iyi bilen Allah'tır"

Metnin ayırt edici özellikleri üzerinde durduğumuz *Yazım ve Dil Özellikleri* bölümündeki tespitler, metnin dili hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Çağataycanın yüzyıl olarak son döneminde yazılmış metnin bu geçiş döneminin özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

Elimizdeki sınırlı bilgi içeren kısa bir metin olan el yazması üzerine yaptığımız incelemeyle Wang ailesiyle ilgili bilgileri ve metnin dil özelliklerini açıklamaya çalıştık. Özellikle üzerinde çalıştığımız metinde verilen bilgiler ve bu aile hakkında Brophy'nin çalışmasından bilgi edindiğimiz EM13138 el yazmasındaki bilgilerle bunun dışındaki kroniklerde verilen bilgiler arasındaki farklılıklar dikkat çekicidir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler ve daha sistematik bir tanımlama analizi için daha fazla bilgiye ve zamana ihtiyaç vardır.

6. Kısa Sözlük/Dizin³⁵

-A-

ābād (Far.) 1. bayındır, mamur, âbâdan.

2. *mec.* şen, neşeli.

ābād bol- mutlu olmak, neşelenmek.

emn ü amān u ā. b.-up 2v-13

ābādlık (Far.+Tü.) 1. mamur, bayındır olma.

ā. ve ma°mūrluk mertebesiga ulanıp 3r-1

ma°mūrluk mertebesiga ā. derecesiga ulanıp 4r-2

2. mutlu, memnun.

ābādlik bol- mutlu olmak.

emn [ü] amān [u] ā. b.-uşığa .... gūşış kıtur erdiler 2v-7

°adālet-penāh (Ar.+Far.) adil, adaletli.

ol şehinşāh-ı °a. 3v-11

āgāhlik (Far.+Tü.) farkında olma, uyanık olma.

ā. eyle- farkında olmak, haberdar olmak.

fukarālar hālidin ā. e.-p 2v-3

35 Bu bölümde metindeki bütün kelimelerin anlamını vermek yerine makalenin hacmini arttırmamak için metinlerde sıkça rastlanan, tanınan, anlamını bilinen (*körüş-, kel-, kıl- közle-, al-, ber-, kün, yaman, yahşi, alem, halk, vb.*) kelimelerin anlamı verilmemiştir. Bu tür Türkiye Türkçesinde de bulunan kelimelerin anlamları hazırladığımız çeviriden de anlaşılacağı için sınırlı sayıda kelime içeren kısa sözlük hazırladık.

āḥund (Far.) din adamı, molla, hoca.

beg ā. ... şabāḥ u mesā vaktında yığılışıp 4r-7

beg ā. şeyḥ yüzbaşı onbaşı... ābād bolup 2v-11

şehr şehr diyārlardın kélgen beg, ā. ... şeyḥ 6r-8

ā. +lar aldığa kişi buyurup 4v-6

ā. +lar bedenlerini yup 5v-13

‘alā (Ar.) yükseklik, yücelik, şan, şeref.

‘alā-yı müstaḳīm gerçek şan, şeref.

‘a. -yı m. +ler feydā bolup 7r-2

ald ön (krş. YUyg. *ald* “ön”, Necip, 2008, s. 8b, UTİL I, 161b)

birbir a. +ılarına alıp kirip 4v-1

‘ālem-i bālā (Ar.+Far.) yüce alem.

‘ālem-i fānīdin ‘ālem-i b. +ğa rıḥlet kıldılar 5v-7

‘ālem-i çarḥ-ı ğaddār (Ar.+Far.+Ar.) zalim, kötü dünya.

bu ‘ā.-i ç.-ı. ğ. +niḥ bī-fāyānlığın közlep 3r-11

‘ālem-i fānī (Ar.) geçici alem, dünya.

bu ‘ā.-i f. +ni taşlap 7v-3

‘ālem-i f. +din ‘ālem-i bālāğa rıḥlet kıldılar 5v-7

‘ālem-penāh (Ar.+Far.) herkesin güvenle sığınacağı yer [pâdişahlar için kullanılır].

ol şehin-şāh-ı ‘ā. ya‘nī Hażret-i Ferīdūn Wang 3r-9

‘ālī (Ar.) yüce, ulu.

bir medrese-yi ‘ālī ... binā eylep 3v-1

‘amel (Ar.) bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil.

‘amel kııl- (gereğince) hareket etmek.

mażmūnığa ‘a. k.-ıp 3r-10

°**ārīz** (Ar.) sonradan ortaya çıkan.

°**ārīz bol-** aslında mevcut olmayıp sonradan ortaya çıkmak.

kesel °ā. b.-up 5r-13

°**arż-ı hāl** (Ar.) halini bildirme.

°*a.-ı h. [u] ahvālidin tahkīklap 4v-2*

āsār (Ar.) bir düşüncenin, bir olayın doğurduğu sonuçlar, yarattığı tesirler.

yaḥşı niyetleri ā. +ı çoḡ kiçik heme ḥalklar köñülleriga tābiş ü te'sir olğanıdın 3v-12

āstāne (Far.) bir tarikatın merkezi durumunda olan ve içinde kurucularının türbesi bulunan dergāh.

bularnıñ ā. vü kārḥāneleriga teve ... nezr [u] niyāz alıp barıp 2r-12

°*azīz ü büzürg-vārlarnıñ mezārāt [u] ā. +lerini yasap 2r-11*

ā. +leriga alıp bērip kümbez içre defn kıldılar 6r-6

ā. +leriga altun yambu kümüş ... üleştürüp bērdiler 6r-11

°**azīz** (Ar.) kıymetli, değerli.

°*a. ü büzürg-vārlarnıñ mezārāt [u] āstānelerini yasap 2r-11*

-B-

bā-berekāt (Far.+Ar.) bollukla, feyizle (*berekāt*: Türkçede daha çok tekil olarak “bolluk, feyiz” anlamında kullanılır).

ol zāt-ı b. +nıñ devlet-i iḳbālleriga du°ā-yı ḥayr kılur erdiler 3r-4

ol zāt-ı b. kündüzlerde şāim ve keçelerde kā'im ü rükū° u ḥuşū°da erdiler 3r-5

baḳ- yönü bir tarafa doğru olmak, bir cihete yönelmiş olmak.

dergāh-ı ḥaḳ sarıga b.-ıp 3r-3

bāṭnen (Ar.) içten, kalpten.

b. ... vāḳıf olup 5r-4

ber-ḳarār (Far.+Ar.) aynı durumda, aynı kararda.

mūḳīm b.... eylep 2r-8

ber-ķarār ol- bir yerde veya bir hal üzere karar kılmak, aynı kararda devam etmek, devamlı olmak.

mukīm [u] b. o.-up 6v-5

ol ŧehin-ŧāh ‘adālet-i taht-ı salţanatda ber-ķarār o.-ġanlarıda ... eŧrāf [u] uluġları ŧabāh u mesā vaktında yıġılıŧıp ķelip 4r-6

be-zāhir (Far.+Ar.) açıkta, meydanda olan.

b. siyāhlıķ tārīķası birle ‘ālem-sāzlıķ iŧlerini ... tūketūr erdiler 5r-2

bezm-gāh (Far.) sohbet ve iŧret için toplanılan, meclis kurulan yer.

dād-ġāh ehlin soraydurġan b. +ıġa çıķıp 4r-13

bī-dār (Far.) uyanık.

bī-dār ol- uyanık olmak, farkında olmak.

bu ķeçelerde b. o.-up 4v-8

bī-fāyānlıġ (Far. *bī-pāyān*+Tü.+lıġ) sonsuzluk, tükenmezlik.

bu ‘ālem-i çarġ-ı ġaddārnuġ b. +ın kōzlep 3r-11

binā (Ar.) bina, yapı.

binā eyle- inşa etmek , kurmak.

... minber-i müte‘ālī b. e.-p 3v-1

büzürg-vār (Far.) saygı deġer, hürmete lâyıķ (kimse).

‘azīz ü b. +larnuġ mezarāt [u] āstānelerini yasap 2r-11

Ĥazret-i Sa‘īd Āfāk-ı b. +nuġ āstāneleriġa alıp bērip kūmbez içre defn ķıldılar 6r-6

-C-

cā-niŧin (Far.) birinin yerine geçen, yerini alan kimse, vekil

cā-niŧin eyle- vekil tayin etmek.

merkez-i ŧerāfetde müstaķīm [ü] fāyidār [u] c. e.-p 2r-9

cārī (Ar.) yürürlükte olan, geçerli.

cārī kııl- uygulamak, geçerli kılmak.

şer'ini c. k.-ip ... yurtnu emn [ü] âmân kıldılar 6v-7

casak (< Mo. *casak*) kanun, usûl, nizam (Mo. *casak* yönetim, idare Lessing, 1960, s. 586b)

casak bër- kanun, kural koymak.

Ṭurfān muzāfātıǵa wang kılıp c. +larnı b.-ip 7r-12

cehd (Ar.) çalışıp çabalama, büyük gayret sarfetme, uğraşma.

cidd [ü] cehd ... kıl- çalışmak, çabalamak.

c. c. ... k.-ur erdiler 2v-8

cidd (Ar.) bir işi çalışıp çabalayarak yapma, gayret, ceht.

cidd [ü] cehd ... kıl- çalışmak, çabalamak.

c. c. ... k.-ur erdiler 2v-8

ciger-küşe ~ küş[e] (Far.) çok sevilen kimse, evlat, ciğerpare.

dil-bend ü c.-yi hursendleri ... kiçik ediler 5r-11

c.-yi hursendleriǵa kazā kader yétip 7r-4

-Ç-

çarh-ı ğaddār (Far.+Ar.) zalim felek, kötü talih.

‘ālem-i ç.-ı ğ. +nıñ bī-fāyānlıǵın közlep 3r-11

çoñ büyük.

ç. kiçik heme halklar 3v-12

beg [ve] ç. +ları birlen körüşüp 5v-4

ç. kiçik halklarǵa haber bërıp 5v-12

ç. kiçik halklar yıǵlaşıp 6r-4

ç. kiçik hem halklarǵa neçe kün-ğiçe bërdiler 6r-10

ç. kiçik halklarǵa yëtkürüp 7v-8

-D-

dād (Far.) sızlanma, şikayet.

d. u soraǵlarını ... sorap 6v-8

dād-ḥ^vāh (Far.) adalet isteyen (kimse).

d. ehlin sorar vaktında 4r-12

d. ehlin soraydurğan bezm-gāhıga çıkıp oturur erdiler 4r-13

dār-ı āhıret (Ar.) öteki dünya, ahiret

d. ā. +ni hoşlap 7v-3

dergāh-ı ḥaḥ (Far.+Ar.) Hakkın huzuru.

d.-ı ḥ. sarıga bakıp 3r-3

d.-ı ḥ. +ga şükr-güzārılık kıılır erdiler 4r-4

dergāh-ı ilāhī (Far.+Ar.) Allah'ın huzuru.

d.-ı i. +ga boyun koyup ... du^cā kıılır erdiler 4v-10

dest-gāh (Far.) *mec.* kudret, iktidar

ḥükümet-i dest-gāh kudret hükümeti

ḥ.-i d. +nıñ yaḥşı niyetleri 3v-12

dil-bend (Far.) gönül bağlayan, gönül çelen.

d. ü ciğer-kūşe-yi ḥursendleri 5r-11

d. ü ciğer-kūşe-yi ḥursendi 7v-5

-E-

ehl ü ıyāl (Ar.) çoluk çocuk, aile.

e. ü ı. nedīmler ḥayllarıga pend [ü] naşihatler kıılıp 5v-5

endūhluḡ (Far.+Tü.) gamlı, kederli olma.

e. deştide ser-gerdān boldılar 7r-5

erik ark, kanal (krş. YUyg. *erik* “ark, kanal”, Necip, 2008, s. 126a, UTİL-KT 1286a).

östen e. +larını çapturup 3v-6

ervāḥ (Ar.) ruhlar.

yastanıp yatқан e. 2r-5

evḳāt (Ar.) vakitler, zamanlar.

ulus haylları rüz-be-rüz{e} e. taḳıf 4r-1

-F-

fāyidār (< Far. *pāy-dār*) kalıcı, devamlı, sâbit.

müstakīm [ü] f. [u] cā-niṣīn eylep 2r-9

fervāz (< Far. *pervāz*) uçma, uçuş.

fervāz eyle- uçmak.

cān kuşu beden kaḳesidin f. e.-p 7v-4

feyṣīn (< Far. *peṣīn*) öğle namazı (Steingass, 1892: 268a).

namāz-ı f. namazı edā eylep 4r-12

feydā (< Far. *peydā*) açıkta olan, aşikar, zahir.

feydā bol- ortaya çıkmak.

alā-yı müstakīmler f. b.-up 7r-2

furūz (Ar.) farzlar.

f.-ı ḫamsede dergāh-ı ḫaḳ sarıḡa bakıp 3r-2

fuzūl (Ar.) gereksiz fazla şey.

fuzūl şuffa ... kıldurup 3v-2

füzūn (< Far. *efzūn*) fazla, çok.

füzūn kııl- arttırmak, çoğaltmak.

devletlerini f. k.-sun 7v-13

-G-

ḡanī (Ar.) zengin.

ḡanī bol- zengin olmak.

gedāy ḫalklar kēlip alıp ḡ. b.-dılar 6v-1

gerden (Far.) gerdan, boyun.

g. +idin sākıt kılıp edā eylep 7v-9

gūşiş (Far.) çalışma, çabalama, gayret etme.

gūşiş kıl- çalışmak, çabalamak, uğraşmak.

cidd [ü] cehd ve takı g. k.-ur erdiler 2v-8

yurtnuñ emn u āmān bolaşığa sa’y u g. k.-ıp 7v-10

gürünç pirinç. (krş. YUyg. *gürüç/gürünc* “pirinç”, Necip, 2008, s. 138b, UTİL IV, 852a)

g. yambu pul māl nezr [u] niyāz alıp 2v-1

-H-

hālišhık (Ar.+Tü.) saflık, temizlik, samimilik.

sultānnıñ nihāyeti niyyeti h. +larıdın ... ābād bolup 2v-9

hāşr (Ar.) toplama, bir araya getirme.

hāşr kıldur- toplatmak, bir araya getirtmek.

nurğun h. k.-ıp 3v-5

hāvāriķ-ı ʿādāt (Ar.) adet edindikleri harika şeyler.

baʿz h.-ı ʿā.+ları bu ʿirdi 4v-7

hayl (Ar.) *mec.* güruh, cemaat, zümre.

nedimler h. +larığa pend [ü] naşihatler kılıp 5v-5

ulus h. +ları rüz-be-rüz{e} evkāt tafıp 4r-1

hayrāt (Ar.) iyilikler, hayırlı işler.

h. u taşadduķātlarını çoñ kiçik heme halklarğa neçe kün-ğiče bērdiler 6r-10

heme (Far.) bütün, hep.

h. kent [ve] şahrālarda yatқан 2r-10.

Kāşğarğa tābi^c h. kent 2v-10, 3v-4, 5v-11

h. halklarını keñru tartıp 3v-7

h. halklar 3v-13, 4r-3, 5v-12

Kāşğarğa tābi^c h. yurt 4r-7

h. çoŋ kiçik halklar 6r-4

h. halklarğa neçe küngiçe bėrdiler 6r-11

hem-muhabbet (Far.+Ar.) sevgi, dostluk, muhabbet içinde olma.

hem-muhabbet ol- birbiriyle dostluk, yarenlik etmek

‘ulemā vü dervişler birlen h. o.-up 5r-1

hudāvend (Far.) 1. Allah, Tanrı, 2. sahip, malik, hükümdar.

hudāvend-i ta‘ālā yüce Tanrı 7v-12

hursend (Far.) kanaatkâr, memnun, mutlu.

ciger-küşe-yi h. +leri .... kiçik ediler 5r-11

ferzende vü ciger-küş[e]-yi h. +leriğa kazā kader yetip 7r-4

munuŋ ferzendi dilbend ü ciğer-küş[e]-yi h. +i Hazret-i Emīn Wang Begimge pādişāhlık yetip 7v-6

huşū^c (Ar.) tas. Tanrı huzurunda boyun eğme, nefisini hor ve hakir görme.

rükū^c u h. +da erdiler 3r-6

-İ-

intiḫāl ? (Ar.) azlık, yokluk, kıtlık.

intiḫāl-i ḫayālāt hayallerin çalınması.

i. h. +ları çeşm{e}leri ile qarap ve sorap tüketip çıkarur 4v-4

istimdād (Ar.) yardım isteme, imdada çağırma.

meded [u] istimdād tīle- yardım istemek.

olardın m. [u] i. t.-r erdiler 2v-3

-K-

ķā’im (Ar.) namaz kılan, vaktinin çoğunu namaz kılmakla geçiren kimse.

keçelerde ķ. ü rükū^c u huşū^cda erdiler 3r-6.

kala inek (krş. YUyg. *kala* “inek”, Necip, 2008, s. 190-b, UTİL IV, 484b)

teve aṭ k. koy ... nezr [u] niyāz alıp 2v-1

aṭ k. pul māl taṭıp 3r-1

k. ... yètküzüp üleştürüp bèrdiler 6r-12

ḳalil (Ar.) az.

ḳ. ü bī-vefālḡın istep 3r-12

ḳara- (Mo.) bakmak < Mo. *ḡara-* bakmak (Lessing, 1960, s. 932a)

ḳ.-p ve sorap tüketüp çıkarur 4v-5

kārḡāne (Far.) iş yeri imâlâthâne, atölye, fabrika.

āstāne vü k. +leriḡa .... pul māl nezr [u] niyāz alıp barıp 2r-12

keḡru geniş (krş. YUyg. *keḡri* “geniş”, Necip, 2008, s. 195a, UTİL IV, 545a))

keḡru tart- genişletmek, *mec.* çoḡuna ulaşmak.

k. t.-ıp sirāb ḳılır erdiler 3v-8

kesel (Ar.) gevşeklik, uyuşukluk, hastalık (krş. YUyg. “hasta”, Necip, 2008, s. 199a, UTİL IV, 729b).

Ḥazret-i Ferīdūn Wang Begge k. °arīz bolup 5r-13

k. +leri künden küne ziyāde bolup 5v-2

kèyin sonra.

andın k. 7r-6, 7r-10

taşarrufiḡa alḡandın k. 7v-1

Wanglıḡ taḡtda olturḡandın k. 7r-9

fervāz eylep kètkendin k. 7v-5

kitāb-ḡvānlıḡ (Ar.+Far.+Tü.) kitap (Kuran) okuma.

kitāb-ḡvānlıḡ ḳıl- kitap (Kuran) okumak.

kitāb-ḡvānlıḡ ... ḳ.-ur e.-diler 5r-1

körünüş görüşme (meclis), huzura kabul.

körünüş kıl- görüşmek.

k. k.-ıp ... her kıaysıların aŝlap öz yurtıĝa yanur erdiler 4r- 9

kümbez (Far. *gunbed*) (Türbelerin üzerinin genellikle kubbeli olmasından teşmil yoluyla) Mezar.

k. içre defn kıldılar 6r-7

-M-

maĝzūnluĝ (Ar.+Tü.) gamlılık, kederlilik, üzüntülü olma

m. vadeside ... ser-gerdān boldılar 7r-5

māl-dār (Ar.+Far.) mal sahibi, varlıklı kimse, zengin.

pül-dār m. ve zer-dār olup 4r-1

mazmūn (Ar.) mana, kavram; nükteli, sanatlı ince söz.

m. +ıĝa  amel kılıp 3r-10

meded (Ar.) yardım, imdat.

meded [ü] istimdād tile- yardım istemek.

olardın m. [u] i. t.-r erdiler 2v-2

medrese-yi  ālī (Ar.) yüce medrese.

bir medrese-yi  ālī ... binā eylep 3v-1

menhī (Ar.) dinin yasakladıĝı şey, yasak.

m. +din vākıf olup 3r-13

mesā (Ar.) akşam, öğleden sonra (Redhouse, 1890, s. 1826a).

sabāĝ u m. ... dergāh-ı ĝaĝ sarıĝa bakıp 3r-2

minber-i müte ālī (Ar.) yüce minber.

m.-i m. binā eylep 3v-1

muĝīm (Ar.) bir yere yerleŝen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikamet eden kimse.

m. ber-ķarār ... cā-niṣīn eylep 2r-8

muķīm ol- bir yere yerleşmek.

taht-ı salṭanatda m. [u] ber-ķarār o.-up 6v-5

musallaṭ (Ar.) hükümdar, vali, yönetici (Steingass, 1884, s. 1002).

şāhib-i musallaṭ ol- hükümdar, vali olmak.

şāhib-i m. o.-up taht-ı salṭanatda... cā-niṣīn eylep 2r-8

muṭlaķu'l-ʿinān (Ar.) serbest bırakılmış, *mec.* serbest, mutlak, kayıtsız şartsız.

muṭlaķu'l-ʿinān ol- serbest, kayıtsız şartsız olmak.

hākim-i m. ve şāhib-i musallaṭ o.-up.... cā-niṣīn eylep 2r-7

hākim-i m. erdiler 5r-10

hākim-i m. pādīşāh o.-up... emn [ü] āmān kıldılar 6v-4

on sekkiz yıl pādīşāh-ı m. o.-up 7r-13

mużāfāt (Ar.) bir şeyin ekleri, kolları ilaveleri, bir merkeze bağlı olan şubeler, yan kuruluşlar.

Turfān m. +ıġa wang kılip casaķlarını béríp 7r-12

müstaķīm (Ar.) doğru, dürüst, namuslu.

merkez-i şerāfetde m. [ü] fāyidār [u] cā-niṣīn eylep 2r-9

ve ʿalā-yı m. +ler feydā bolup 7r-2

müteʿālī (Ar.) yüce, üstün.

minber-i m. binā eylep 3v-1

-N-

neẓr (Ar.) adak adama.

... pul māl n. [u] niyāz alıp 2v-1

neẓr kııl- adak adamak.

Resül haķķıda n. [u] niyāz kıldılar 5v-2

niyāz (Ar.) 1. Dua, tazarru, 2. (*tarikāt*) belli bir maksat için verilen para veya hediye, derviş hediyesi.

neẓr [u] n. alıp barıp 2v-1

niyāz kııl- dua etmek

Resül haqqıda neẓr [u] n. kııldılar 5v-2

niyāz-mendlıg (Ar.+Far.+Tü.) yalvarma, isteme hali.

niyāz-mendlıg eyle- yalvarmak, istemek.

n. e.-p du^{ca} vü taleb ile olturup fuqarālar haqqıda du^{ca} kıılır erdiler 4v-11

nurğun çok. (YUyg. *nurğun* “çok”, Necip, 2008, s. 292b; UTİL V, 395b)

suyı azlıq kılsa n. haşr kıldurup ... suyını çıkartıp yetküzüp 3v-5

-Ö-

östeñ kanal (YUyg. östeñ “kanal”, Necip, 2008, s. 307b; UTİL V 831a)

östeñ çaptur- kanal açtırmak.

ö. eriklarını ç.-up suyını çıkartıp yetküzüp 3v-6

öşre (Ar.) eskiden toprak ürünlerinden onda bir nispetinde alınan vergi.

ö. vü zekātlarını çoñ kıçık halklarğa yetkürip bėrip 7v-8

ötkez- geçirmek.

du^{ca} kıldurup ö.-ip hemışe olardıñ meded [ü] istimdād tiler 2v-2

kėçelerni bu tarıka birle ö.-ür erdiler 4v-13

-P-

pul (Far.) para.

yambu p. māl neẓr [u] niyāz alıp 2v-1

ağ kala p. māl tafıp 3r-1

altun kümüş p. māllarını saçtılar 6r-3

kümüş p. māl teve .... üleştirip bėrdiler 6r-12

pul-dār (Far.) paralı, zengin.

p. māl-dār ve zer-dār olup... şükr-güzārlik kıılır erdiler 4r-1

-R-

re^cāyā (Ar.) bir hükümdarın yönetimi altında bulunan, vergi veren halk.

r. vü fuqarā ... şer^c hüküm sorap 6v-7

rişte (Far.) *mec.* bağ, alaka.

köñül r. +sin üzüp 5v-6

rüz{e}-be-rüz{e} (Far. *rüz-be-rüz*) günbegün, her gün, günden güne.

r. sirāb emn ü amān u ābād bolup 2v-12

r. evkāt tafıp ... şükr-güzārlik kıtur erdiler 4r-1

rükū^c (Ar.) öne doğru eğilme, saygı gösterme; *din.* namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme.

şāim ve keçelerde r. u huşū^cda erdiler 3r-6

-S-

şāhib (Ar.) himaye eden, koruyan kimse, hāmî.

şāhib-i musallaḥ ol- hükümdar, vali olmak.

şāhib-i m. o.-up taht-ı salṭanatda... cā-nişīn eylep 2r-7

şāim (Ar.) oruç tutan, oruçlu

kündüzlerde ş. ve keçelerde kā'im ü rükū^c u huşū^cda erdiler 3r-6

sākıṭ (Ar.) düşen, düşmüş.

sākıṭ kııl- düşürmek.

gerdenidin s. k.-ıp ... turğalı tört yıl bolupdur 7v-9

sarı bir yere, bir şeye doğru, +A doğru.

dergāh-ı haḫ s. + ğa bakıp ... du^cā-yı ḫayr kıtur erdiler 3r-3

anıy s. yüzlenip 6v-13

sebeb-kārlik (Ar.+Far.+Tü.) çare bulma.

sebeb-kārlik kııl- çare bulmak

tabīb [ü] hükemālar kelip körüp s. k.-dılar 5v-1

ser-gerdān (Far.) perişan, şaşkın.

ser-gerdān bol- perişan olmak.

endūhluğ deştide s. b.-dılar 7r-6

sīrāb (Far.) suya doymuş, suya kanmış.

s. ... boluşığa... gūşış kıtur erdiler 2v-7

sīrāb kıt- susuzluğunu gidermek, suya doymak.

heme halkları keşru tartıp s. k.-ur erdiler 3v-8

sora- I sormak.

dād-h'āh ehlin s.-yduğan bezm-gāhığa çıkıp 4r-13

karap ve s.-p tüketüp çıkarur 4v-5

hüküm s.-p fukarālar hāliğa yetip 6v-8

bir neçend yıl s.-p turğan vaqtlarda 6v-12

sora- II idare etmek, hakimlik, hükümlerlik kılmak. (Özb. *sora-* “idare etmek, hükümlerlik kılmak (Özb. *sora-* idare etmek, hakimlik hükümdarlık kılmak, Madvaliyev 3, 2020, s. 617b; Ma’rufov, 1981, s. 98c-99a; YUyg. *sori-* “hakimlik, hükümlerlik kılmak, idare kılmak” UTİL III 541a).

°adl [u] °adālet bilen s.-p 6v-6

Kāşgar Yarkendlerini bir neçend yıl s.-p turğan vaqtlarda 6v-12

sorağ soru.

dād u s.+larını ... sorap 6v-8

şuffa (Ar.) sofa; tekke, zaviye gibi yerlerde sütunlar veya kısa parmaklıklarla ayrılmış olan oturma yeri.

fuzūl ş. ve şehir taşında kārṽān-sarāy kıldurup 3v-2

-Ş-

şer° (Ar.) şeriat, islam şeriatı.

merḥamet eylep ş.+ini cārī kılip 6v- 7

şer^cī (Ar.) şeriatla ilgili, şeriata uygun.

7

ba^czların ş. +ge āhındlar aldığa kişi buyurup körküzüp ş. birlen tüketir erdiler 4v-6,

şike[s]te-dil (Far.) gönlü kırık, mahzun.

şike[s]te-dil ... hālātıların vākıf olup 5r-4

şūr (Far.) karışıklık, gürültü, kavga.

ş. [u] ğavġā-yı ^caẓımler ve ^calā-yı müstaķımler feydā bolup 7r-1

şükr-güzārlıķ (Ar.+Far. *guzār* “beceren, yapan” ile) şükretme

şükr-güzārlıķ eyle- şükr etmek, müteşekkir olmak.

dergāh-ı haķ sarıġa baķıp ş. e.-p 3r-3

şükr-güzārlıķ kıl- şükr etmek, müteşekkir olmak

dergāh-ı haķġa ş. kılur erdiler 4r-4

-T-

ta^calluķāt (Ar.) akrabalar, yakınlar.

cem^c-i t. +larıdın köñül riştesin üzüp 5v-6

tā^cat-kārlıķ (Ar.+Far.+Tü.) ibadet etme.

tā^cat-kārlıķ kıl- ibadet etmek.

kitāb-h^cānlık tā^cat-kārlıķ k.-ur e.-diler 5r-2

tābiş (Far.) parlaklık, pırıltı, nur; güç, kuvvet (Steingass, 1892, s. 272a).

çoñ kişik heme halklar köñüllerige t. ü te şir olġanıdın ... 3v-13

taf- (< tap-) bulmak

aķ kala pul māl t.-ıp 3r-1

ulus haylları rüz-be-rüz{e} evķāt t.-ıp 4r-1

taġayyür (Ar.) deġişme, başkalaşma; bozularak deġişme.

taġayyür ol- deġişmek.

kent [ve] şahrâlarınñ suyu t. o.-sa su çıkarıp bêrip 2v-6

taħiyye (Ar.) selam verme, ömür uzunluğu için dua etme.

ta°zîm [ü] t. edâ eylep 4r-9

taħkîkla- (Ar.+Tü.) bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını araştırmak.

°arz-ı ħâl [u] aħvâlidin t.-p 4v-2

taraf-hâ (Ar.+Far.) taraflar.

t. bu °âlem içre şûr [u] ğavġâ-yı °azîmler ... feydâ bolup 7r-1

t. bu °âlem-i fânîni taşlap 7v-2

taşadduġât (Ar.) sadakalar.

ħayriyât u t. +larını ... neçe kün-ġiçe bêrdiler 6r-10

taşarruf (Ar.) bir şeye sahip olma, sahip olduğu şeyi istediği gibi kullanma yetkisi.

taşarrufiġa al- ele geçirmek, idaresi altına almak.

bu şehrlerni t. + ıġa a.-ıp 7r-11

şehrlerniñ hemmesini t. + ıġa a.-ġandın kényin 7v-1

ta°zîm (Ar.) hürmet etme, saygı gösterme.

t. [ü] taħiyye edâ eylep 4r-9

tefriġa (Ar.) sürekli anlaşmazlık, ayrılık, nifak, ihtilaf.

tefriġa bol- ayrılmak, ihtilafa düşmek.

°âlem t. b.-up on tört yıl bu şehrler pâdişâhsız ħalıp 7r-9

tevsen (Far.) serkeş, dik başlı at.

vefrâ t. +in yügürtüp 4v-3

tüzet- düzeltmek, düzene sokmak.

yamanlarġa cezâ bêrip t.-ür erdiler 3v-10

-U-

ulan- eklenmek, bağlanmak; ulaşmak.

ma^cmürlük mertebesiga u.-ip 3r-2

ābādlik derecesiga u.-ip 4r-3

-V/-W-

vedā^claş- vedalaşmak.

beg çoŋları birlen körüşüp ve v.-ip 5v-4

wang (< Çince *wang* 王) han, hükümdar.

wang kıl- han yapmak.

Ṭurfān muzāfātığa w. k.-ip 7r-12

vefrā (Ar.) fazla, en çok (Redhouse, 1890: 2143b)

v. tevsenin yügürtüp 4v-3

-Y-

yambu yambu, at toynağına benzer şekilde ve büyüklükte döküm haline getirilmiş gümüş para (krş. YUyg. *yambu* “gümüş para” UTİL, 502b).

y. pul māl nezr [u] niyāz alıp 2v-1

yambu kümüş ... yetküzüp üleştürüp bērdiler 6r-12

yan- dönmek.

öz yurtığa y.-ur erdiler 4r-11

yarlık emir, ferman, hükümdarın buyruğu.

yarlık çık- ferman, emir çıkmak.

Efrīdūn Wang Begimke hāndın y. ç.-ip 7r-7

yasa- (< Mo. *casa-*) yapmak, düzmek.

°azīz ü büzürg-vārlarınñ mezarāt āstānelerini y.-p 2r-12

yastan- yaslanmak.

Kāşgar diyārı içre y.-ip yatқан ervāh hazretlerniñ imdādı birlen 2r-5

yētküz- ulaştırmak, yetiştirmek.

suyını çıkartıp y.-üp bērip 3v-7

teve aṭ kala cānlıqlarını ayağı fakīr ʿāciz gedāylar-ğıçe y.-üþ üleştürüp bērdiler 6r-13

yıgılış- toplaşmak, birikmek, bir araya gelmek.

... *eřrāf [u] uluğları řabāh u mesā vaķtında y.-ıþ kēlip* 4r-8

yu- yıkamak.

āhundur bedenlerini y.-p ... kōterip yōrdiler 5v-13

yüğürt- koşturmak.

hired-mendliğ beglerini y.-üþ cilvege kēltürüp veřrā tevsenin y.-üþ 4v-3, 4

yüzlen- yüzünü dönmek, yönelmek

cihān hayāllerin anıy sarı y.-ip 7r-1

-Z-

zer-dār (Far.) altınlı, altın sahibi.

pül-dār māl-dār ve z. olup 4r-2

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- Z.Ö., A.M.; Veri Toplama- Z.Ö., A.M.; Veri Analizi/Yorumlama- Z.Ö., A.M.; Yazı Taslağı- Z.Ö., A.M.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- Z.Ö., A.M.; Son Onay ve Sorumluluk- Z.Ö., A.M.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Study Concept/Design- Z.O., A.M.; Data Collection- Z.O., A.M.; Data Analysis/Interpretation- Z.O., A.M.; Manuscript Draft- Z.O., A.M.; Critical Review of Content- Z.O., A.M.; Final Approval and Responsibility- Z.O., A.M.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Abik, A. D. (2007). Sufi Allahyār ve Sebātü'l-Âcizîn'i: 18. yüzyıl Doğu Türk edebî dilinde mahallileşme eğilimleri. *International Journal of Central Asian Studies*, 11(1), 52-73.

Ms. Arab 4, Orientabteilung, Staatsbibliothek zu Berlin. Almanya.

Brophy, D., Takahiro O. (2016). *The Origins of Qing Xinjiang: A set of historical sources on Turfan*. Tokyo : TIAS Central Eurasian research series No. 12.

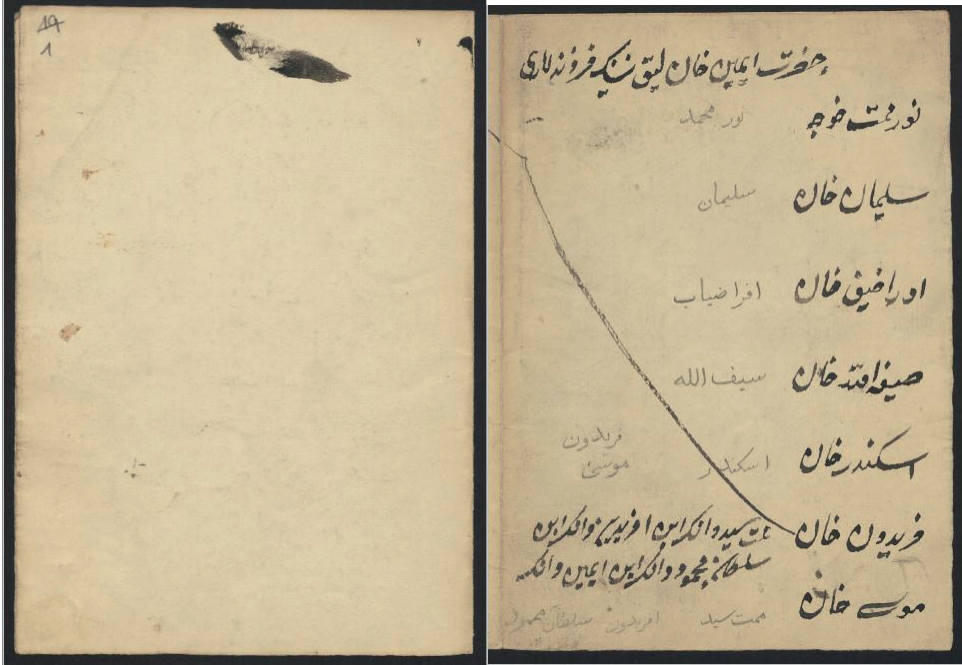
Clauson, S. G. (1960). Muhammed Mahdī Xān, *Sanglax. A Persian Guide to the Turkish Language. faksimile text with an Introduction and Indices*. (E. J. W. Gibb Memorial' Series, New Series, XX.) [vii], 113 pp., 732 facsimils. London: Luzac and Co. Ltd.

- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-Thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Das neue Chinesisch-Deutsche Wörterbuch*. 新汉德词典. (1996). Beijing: [Xin han de Cidian].
- Eckmann, J. (1964). Çağatay edebiyatının son devri (1800-1920). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963*. Ankara: TDK Yayınları, 121-156.
- Eckmann, J. (1966). *Chagatay manual*. Bloomington: Indiana University.
- FSS= Mirsultan, A., Corff, O., Maezono, K., Lipp, W., Dorj, D., Gerelmaa, G., Stüber, R., Tövshintögs, B., Li X. (2013). *Auf kaiserlichen Befehl erstelltes Wörterbuch des Manjurischen in fünf Sprachen "Fünfsprachenspiegel". Systematisch angeordneter Wortschatz auf Manjurisch, Tibetisch, Mongolisch, Turki und Chinesisch*. 2 Bde. Wiesbaden.
- Jarring, G. (1964). *An Eastern Turki-English dialect dictionary*. Lund.
- Jin, L. (2012). 清代新疆档案选辑(户科) [*Qingdai Xinjiang dang'an xuanji (hu ke) (Qing dönemi Sincan arşivinden seçmeler)*] 17. Guāngxī.
- Kaçalin, M. S. (Hazırlayan). (2011). *Niyāzi. Nevāyi'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar, El-Luğātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādatu'l-Cağātāiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin, M. S. (Çeviren) ve Ölmez, M. (Yayına Hazırlayan). (2019). *Dīvānu Lugāti't-Turk, Mahmūd el-Kâşgarî*, İstanbul: Kabalıcı.
- Knüppel, M. / Aloïs van Tongerlo. (2014). *Albert von Le Coq (1860-1930) – der Erwecker Manis. Im Spiegel seiner briefe an Willi Bang Kaup aus den Jahren 1909-1914*. Berlin: (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen N.F. 34; Schriften der Kommission „Manichäische Studien“ 3).
- Le Coq, A. von (1911). *Sprichwörter und Lieder aus der Gegend von Turfan: mit einer dort aufgenommenen Wörterliste*. Leipzig/Berlin.
- Le Coq, A. von (1916). *Volkskundliches aus Ost-Turkistan (mit einem Beitrag von O. v. Falke)*. Berlin.
- Le Coq, A. von (1926). *Auf Hellas Spuren in Ostturkistan. Berichte und Abenteuer der II. und III. deutschen Turfan-Expedition*. Leipzig [Nachdruck: Graz 1974].
- Le Coq, A. von ve Herrmann, A. (1922). Zwei osttürkischen Manuskriptenkarte. In: *Southern Tibet*, 8, 408-423.
- Lessing, F. D. (1960). *Mongolian-English dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Madvaliyev, A. vd. (2020). *O'zbek Tilining izohli lugati, 5 cildli*. Toşkent: O'zbekiston nashriyoti.
- Ma'rufov, Z. M. (1981). *O'zbek Tilining izohli lugati, I A-R; II R-X*. Moskva: Rus Tili Naşriyoti.
- Mirsultan, A. (2022). *Albert von Le Coq und der Wang von Lükchün*. In: O.F.Sertkaya, G. Karaağaç, M. Şen (ed.): Prof. Dr. Ceval Kaya Armağanı. İstanbul: Akçağ. 347-360.
- Necip, E. N. (çeviren: Kurban, İ.). (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Niyaz Hüştar, Ş. (2003). *Şinjan yekinkı zaman tarihidä ötken şehirler*. Ürümcı: Şinjan helk Neşriyati.
- Maimaitiaili, N. (2019). *Çağdaş Uygurcannın ağızları ve söz varlığı*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Osmanov, M. (1990). *Hazırkı zaman Uygur tili di'aléktliri*. Ürümcı: Şinjan yaşlar-ösmürler Neşriyati.
- Ölmez, Z. (Hazırlayan). (2020). *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-yi Terākime*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Redhouse, S. J. W. (1890). *A Turkish and English lexicon, the significations oft he Turkish terms*. Constantinople.
- Schluessel, E. (2022). Down and out in Khandu and Qarakhoja: An autobiography from late Qing Turfan. In: *Journal of Central Asian history* 1, 130-157.

- Steingass, F. J. (1884). *Arabic-English dictionary*. London: Asian Educational Services.
- Steingass, F. J. (1892). *A comprehensive Persian-English dictionary: including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. London and New York: Routledge.
- Su, B. ve Huang, J. (1993). 哈密，吐鲁番维吾尔王历史 [*Hami, Tulufan weiwuerwang lishi (Kumul, Turfan, Uyghur Hanları Tarihi)*]. Ürümchi: Xinjiang daxue chubanshe.
- Su, B. ve Huang J. (2001). *Qumul, Turpan uyghur wañliri tarihi*. Ürümçi: Şinjiang Hëlq Neşriyatı [in Uyghur].
- Temir, A. (1951). Zwei Dokumente zur neueren Geschichte Ost-Turkestans. In: *Orients 4, no. 1*, 81.
- Temir, A. (1961). Ein osttürkisches Dokument von 1722-41 aus Turfan. In: *UAjb 33*, 193-198.
- Tömür, H. (Translated by Anne Lee). (2003). *Modern Uyghur Grammar (Morphology)*. İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat 3.
- UTİL= Uyğur Tiliniñ izahliq luğiti I: A-P. (1990); II: T-H. (1991); III: D-F. (1992); IV: K-L. (1994); V: M-Ü. (1995); VI: V-Y. (1998). Pekin: Milletler Neşriyatı.
- UTİL-KT= Uyğur Tiliniñ izahliq Luğiti (Kaşkar Tilmisi). (1999). Ürümçi: Şincañ Hëlq Neşriyatı
- Zenker, J. T. (1866 /1979²). *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch, I-II*, Leipzig.
- Wang, D. (2020). 紫光阁功臣额敏和卓画像：流往德国的原委及目前下落 [Ziguangge gongchen emin hezhuo huaxiang: liuwang deguo de yuanwei ji muqian xialuo (Tiguangge Salonunda Sergilenen Emin Hoca Portresi: Almanya'ya Ulaşım Tarihi ve Şimdi Bulunduğu Yer Hakkında Araştırma)] (The Portrait of Emin Khwāja, Displayed in the Tiguangge Hall: In search of the History of its transport to Germany and its present whereabouts). In: 清华大学学报: 哲学社会科学版 (*Journal of Tsinghua University: Philosophy and Social Sciences*), 5, 194-201.

Tıpkıbasım³⁶:

1v

36 Berlin Devlet Kütüphanesi Şarkiyat Bölümü Başkanı Christoph Rauch'a ve meslektaşımız Bayan Melitta Multani'ye, el yazmasının zamanında dijitalleştirilmesi ve yayın onayı için teşekkür ederiz.

4
 2
 بهرام خان بودار جم سیز او غول ایچک بدوک
 فریدون وانک علیه الرحمه نیک او غلامی حضرت
 محمد سعید وانک سید بر او غلاملاری
 بار ایچک بود فریدون وانک ویکان ز خدا رسول
 کاشغری یاری ایچره یاسا نینب یا تقان ارواح
 حضرت لاری نیک ایدادی بر لاری کاشغری نیک
 سیکریل پادشاه جاکیم مطلق العنان و صاحب
 مسطحا اولوب نیکت سلطنت و معیت
 بر قرار و مرکز شرافت مه مستقیم نایب ارشاد
 ایلاب کاشغری نایب هم نیکت حجرا لاری یا تقان
 عزیز و پسر کور لاری نیکت استانه لاری نیک
 یساب بودار نیکت استانه و کارخانه لاری نیک

Arabic 4

5
 سیه آقا کلا قوی او نکروردنچ یا موب پال لاری نیک نایب
 باریب و عقیده و روپ او نکر نایب همیشه اولار و نکرورد
 استمداد تیلور ای دیلار و یک لاری و نکروردنچ ایچک
 لوق ایلاب علما و درویش لاری حضرت و حرمت و اکرام
 اجرت قیلور ای دیلار و هر قایس نیکت حجرا لاری نیک
 سیه نیکت ای دیلار و هر قایس نیکت حجرا لاری نیک
 و رعیت لاری نکروردنچ سیراب امن امان ابا اولوق
 بودو سینه جده و سینه نکروردنچ تیلور ای دیلار
 و اول سلطان نیکت نایب نیکت خالص لوق لاری نیک
 قلیغری و عالاری بر کاتبین کاشغری نایب نیکت
 حجرا لاری نیکت ایچره نیکت حجرا لاری نیکت
 امام مؤذن نیکت ایچره نایب نکروردنچ لاری نیکت
 روز و سیراب امن امان و ابا اولوق نیکت
 لاری

4
 3
 آقا کلا پال نایب ایلیق و معنور لوق مرتبه سیه
 اول نایب شاه فرخ بودوب سباح و مسافر و غوغای
 در کج حق ساری نایب نیکت لاری نیکت ایلاب و اول
 زات با برکات نیکت دولت اقبال لاری نیکت خیر
 قیلور ای دیلار و اول زات با برکات کونوز
 لاری نیکت حاج و کج لاری نیکت قاج و کوج و خوش و عالی دیلار
 و اول زات کشر نیکت فرزند لاری محمد سعید وانک
 سیک علیه الرحمه ای دیلار و اول شهنشاه عالم نایب یعنی
 حضرت فریدون وانک لاری نیکت ایچره نیکت ایچره
 نیکت لاری نیکت ایچره نیکت ایچره نیکت ایچره
 بو عالم فرخ غدار نیکت نایب نایب کونلاب و نیکت
 تیل و بو نایب نیکت ایچره نیکت ایچره نیکت
 جریث نبوی مؤمنین و واقف اولوب شهنشاه

بر مدینه عالی و مشرفی متعالی ایلاب و بازار روز نیکه
 خدای فضول صولار و شکر نیکت ایچره نیکت ایچره
 قلد و روپ بو مدینه و وقف مطلق قیلور ای دیلار
 و اول سلطان کاشغری نایب هم نیکت حجرا لاری نیکت
 جالیدین و واقف اولوب سیه از لوق تیلور نیکت
 جشر قلد و روپ او سیکت ایچره لاری نیکت ایچره
 سیه نیکت ایچره سیکت ایچره لاری نیکت ایچره
 کند و نایب سیراب تیلور ای دیلار و نیکت ایچره
 لاری نیکت جالیدین خبردار اولوب و نیکت ایچره
 ایچره نیکت ایلاب و ایچره نیکت ایچره نیکت
 و اول شهنشاه عدالت نایب و حکمت
 نکروردنچ دیلار و نیکت لاری نیکت ایچره
 و نیکت نیکت نیکت لاری نیکت ایچره
 هم خلق لاری نیکت ایچره نیکت ایچره
 اولوس

4r

اول تو روزی روز برونه اوقات تنیب پیلار ایلار
 وز زار اولوب همور لوق مرتبه سیغ و آباد لوق
 درجه سیغ و لاینب تخرمان اولغانغنه اینه
 خلق لار خوشنود اولوب درجه سیغ شک
 کذار لوق تیلور ایلار و اول شمشادان
 تحت سلطنت نه برقرار اولغانلارده کاشون
 تابع هم لورت کنت حجر الازنکه سکا آخوند کابر
 ستراف اولوغ لاری صاحب و متد و قنده یغذایب
 کلیب تعظیم تحیه او ایلاب کوردوشل قلب
 یورت دار لوق استقال جالانین ایدان حکم لارین
 بر قایسه لارین ایجاب اوز یور تیغه یانور ایلار
 داد خواه ایلین سورا وقتینده نماز نین غازی
 او ایلاب داد خواه ایلین سورا یور غم بزم کاهجه جیب

4v

اول تو روزی ایلار نین بر ایلار یغذایب کیریب
 عرض جال ایدین تحقیق لایب فرودنذ لوق
 لارین یو کورتوب جلوه کولتوروب و فراتوسین
 یو کورتوب و امتحال خیالات لاری جسمی لاری ایل
 و آب سورا ب توبه جفا و ر و بعضه لارین
 شمر عینک آخوند لارا لایق نه بو یورب کور کورتوب
 شمری بر لان تو کورتور ایلار بو سلطان نین
 و بعضه خوارق عادات لاری بو ایلر کور کور لار
 اولوب تلاوت قران و ذکر شایلاب و رکوع
 الی نبولون تنیب یوز کلمته اوب جسم
 و سبک و لارین تو کوب نیاز هذ لایغ ایلاب
 و عا و طلب ایلار و کورتوب فقر لارین معنی دعا
 تیلور ایلر ایلر بو طریقه بر لره کورتور ایلار

5r

و همی علمان دوروش لار بر لان هم محبت اولوب کتاب
 خوالیق و طاعت لار لوق تیلور ایلر ایلار سیلوق
 طریقه بر ل عالم سوز لوق بیلار نه حکم و انلیق نه
 ایلاب تو کورتور ایلار و باطن همیشه قور عاقل کت
 ول و بیخ بچاره و غریب آواره رعیت لار جالانین
 واقع اولوب لولار نه جالیغنه تنیب عرضین ایجاب
 محبت و شفقت و مروت و انصاف لار تیلور ایلار
 حضرت فریدون و انز سید علیه الرحمه اوز جیایلیق
 لاریه فرزند لاری محمد سید و انز سید یار کنده شرف
 جاکیم مطلق العنان ایلر ایلار حضرت محمد سید و انز
 سید فرزند و لیزد و جکر کوشه فرسند لاری
 حضرت افریدون و انز سید جکر ایلر کونلار
 بر کون حضرت فریدون و انز سید کسک عاقر لوب

5v

برجه کون یا تنیب لایب طلب جک لار کلب کور و سبب
 لار لوق تیلور ایلار خدا و رسول جتیه ندر نین تیلور ایلار لاری
 کونین کونک زبانه بولوب علمان و بیکار یوز سورت
 لارین بیک جک لار بر لان کور و سوب و و اعلا تنیب
 ایل عیال و ندر لار خیل لار یغذایب محبت لار تنیب جمع
 تعلقات لاری بیک کونکل رسته سین اوزوب بدن
 قوشملاری بو عالم قانین عالم بالاندر جلت
 قلدیلار رسول سندن فرزند لاری محمد سید و انز
 سید کور تنیب یار کنده شرف لاری لایق تیلور ایلار
 و اول ذات شریف نیک نماز لارینه کاشون بابع
 کتیم جواد کیک آخوند شیخ بوزباش اولن باش
 عام مؤذن چونک بیک خلق لار طریقه بر لره
 لارجه اولر ایلار و آخوند لار بدن لارین یوب جسم لارین
 جازانه

6
 چنانچه کاساب نماز لاریه اوتاب کوناریب بوردیلار
 باشلاریدین سنده بنده خدمتکار لاریه اوروب آزاد
 قلب و درانی باشلاریدین التون کوش بلال لاریه
 ساجتی لاریه چمنی حکم خلق لاریه شایب نایفین
 لاریه تیب آرقه لاریه حسن و عیانت جلیب
 حضرت سعید آقایی بزرگوارینک استمانه لاریه
 الی بریکو مینر اچره و دن قیدیلار و بر قایب
 سکر شمش و بار لاریه کلکیز بیکلر خنده سکر امام خوزان
 یوزباش اون باش اونی خلق لاریه اولوع صناع
 لاریه یلقم خیریات و تصدقات لاریه چمنی حکم
 هم خلق لاریه کون خیر بوردیلار و ساهار لاریه التون
 یا صوب کوش بلال تیوه اهر کلک جلیب لاریه ایاغی تیز
 عاجر کدی لاریه سکر اوب اولک سکر اوب بوردیلار

نام او عاجر کدی خلق لاریه کلب باب غینه بولدیلا خزینه
 و فینه لاریه محرق قلبین شکر نه پاتیه قالمادی
 انشیریم محمد سید واندر سیکه آتاس نیکه اور نیدا
 چاکیم مطلق العنان پادشاه اولوب تخت سلطنت
 معین هر قرار اولوب یارکنده اهل نه بر بخر میل عدالت
 سلطان سورا ب و سکر لاریه عاقر عیبت لاریه ایلان
 خرابی بر حجت ایلاب سهر عینی جاری قلب و عیایه
 و فقر او سوراخ لاریه بنوع اریق شرع حکم سورا ب
 فقر لاریه جالی تیب و خیشیلار اتفات اچری
 قلب و عیانت لاریه جزا بریب یورت نه امن امان
 قیدیلار سبب طرقتی کله نوزارکنده لاریه بر بخت
 سیر سورا ب تور عزم وقت لاریه بو عالم بوقالیق
 یوز کتوروب و جهلم خیل لاریه این کساری

7
 یوز لاریه طرفها بو عالم اچره شورغو غایر عظیم لار
 وعلای مستقیم لاریه کولوب حضرت محمد سید
 بیک کلک کوش حضرت فریدون واندر سکرینک
 فرزند و جگر کوش خمرکنده لاریه ققاده ریش
 چمنی و لوق و اوی سید اچیران وانده لوق و کتیرا
 سکر روان بولدیلا اندریم کین افریدیم وانده
 بیکم کونانیم بیل اریق حقیب بو طور فاند اون سیر
 یارکنده اون ایله وانک لاریه تخت نه اولتور علم
 و سکر کین عالم تفرقه بولوب اون تورق سیر بوردیلار
 ماوش سینه قایب اندریم کین فاندیم جبریک حقیب
 بوشه لاریه تفرقه خراب سکران محمود واندر سکر
 طرفان مخفا تیغ وانک قلب جفت لاریه بریب
 اونی سکر سیریل پادشاه چاکیم جلیق العنان اولوب

بو شهر لاریه ایم سینه تفریق الغانیم کین
 بو عالم بوقالیق ایشلارین یوز کتوروب طرفها
 بو عالمی قانیغ تا شلاب دارا قرنت نه خوشلاب
 جان قوشه بدن قفسیدین فروان ایلاب
 سکر کوشه ویز کین مونیکنه فرزند بولیند و جگر کوش
 خمرکنده حضرت ایمین وانک سکر بکیرا
 حقیب یورت نه فقر عاجر نام او کدی لاریه حجت
 ایلاب عشره ذکوة لاریه چمنی حکم خلق لاریه
 سکر اوب بریب کوه نیدیم ساقیت قلب او
 ایلاب یورت نه امن امان کولایقیه سقی کوش
 قلب عدل عدالت بران تو توب تو غار تورق
 سیر بولوب دور خداوند تعالی اعزین تورق سکر سیر
 او زور قلب دولت لاریه قران مسکون وانده اعلم

